

ZALÁN TIBOR

Szulamit

- LIBRETTÓ * -

2. FELVONÁS

1. jelenet – Salamon és Szulamit testvérei

Salamon a trónteremben áll, hallgatja a távolról, Ízisz temploma felől beszűrődő éneket.

ÍZISZ-

TEMPLOMIAK A Bat-El-Háb hegyén
nyugszik a nap,
a Bat-El-Háb hegyén
pogány istenek bolyonganak.
Jöjj csak, testvérem
Ízisz rád vár.
Menjünk, testvérem,
illat-árba borult a határ.
A nap arany
hintó, alá gurul,
imádjuk hát
Íziszt, imádjuk őt, az urunk.
Bőséggel lát
el bennünket ez a kövér föld.
Ozirisz, jöjj,
éledj, dalunk most tégedet költ.

SALAMON

Megint ezek... mindig ezek...
se éjjelem, se nappalom tőlük.
Csak egy parancs... s ez mind halott.
Elegem van már nagyon belőlük,
de mégsem parancsolom meg,
hogy mészárolják őket halomba...
Intézzék el az istenek
őket.

* Készült Kuprin: Szulamit című kisregénye, valamint bibliai idézetek felhasználásával

ALEHÁR Felség, három otromba
fickó tülekedne be hozzád.
Azt mondja ez a három szolga,
szakácsod, Salamon nevűnek
ügyében jöttek, kezét csókolnák,
ha valahogy elébe kerülnek.

SALAMON Három fickó? Szakácsom vágyja
látni?

ALEHÁR Úgy... Nekem ezt úgy mondták.
SALAMON Jöjjenek elém, de maradj
velünk Alehár, majd parancs
követi a találkozást. Csak
okosan szóljon a három száj.

ALEHÁR Engedjétek a három
jövevényt királyunk elé.
Gyertek, na, térdre kutyák,
szemeteket a föld felé
fordítsátok...

SALAMON Hagyd, Alehár!
Halljam, mért jött és mit kíván
e három férfi...

JÓZSEF Uram, szolgád
József-zsidó a hegyekből szól
most hozzád. Ők testvéreim itt,
Isaac, Mózes – hűgunk, Szulamit
ügyében jöttünk hálát tenni...
Isaac Szakácsodnak megköszönni...
MÓZES Hogy szegénytől megmentette...
ISAAC Hűgunkat a szőlőskertben...
MÓZES Mikor két katonád rátámadt...
SALAMON Most te támadod katonámat...
ISAAC Szemérmén erőszakot venni...
JÓZSEF Akkor Salamon szakács karddal...
SALAMON A szakácsom? Kezében karddal?
ISAAC Közéjük vert, azok futottak...
MÓZES Áldjuk most nevét éjjel és nappal...
SALAMON Értem. Alehár, mondd hát, hol van
a Salamon nevű szakácsom,
ki karddal a katonaságon
igazságot vesz?

ALEHÁR Felség, a palotában csak egy
Salamon van, ki azonos veled.

A Salamon nevet másnak
 hordani felér egy
 felségáruhással...
 SALAMON Hallottátok! Fenntartjátok-e
 hogy Salamon volt a szakács neve...
 Kardot szakács nálunk nem hordhat,
 ha tette, arról majd számot ad...
 De létezik-e valóban a szakács,
 vagy ahogyan beszéltek, felségáruhással...
 JÓZSEF Ezt mondta húgunk...
 ISAAC Mért mondjunk mást...
 MÓZES Nem akartunk felségáruhással
 sugallni...
 SALAMON Hát húgotok hozzám
 mért nem hoztátok el...
 JÓZSEF Az ám,
 kishúgunk eltűnt tegnap éjjel...
 MÓZES A szemem sírtam érte széjjel...
 ISAAC Talán a bánat vette el esztét...
 SALAMON Úgy? A hóhér csapja le fejét
 annak, ki rágalmozni meri
 katonáim...
 JÓZSEF Talán ismeri
 valaki azt a szakácsot...
 ISAAC Te adtad ezt a tanácsot...
 MÓZES Hóhér hoz majd utolsó álmot...
 SALAMON Mert húgotok nem jött veletek,
 s tanúként nem áll ide elém,
 hulljon porba hazug fejetek,
 vigyétek őket... ebből elég...
 JÓZSEF Kegyelmezz, hiszen bölcs vagy és jó...
 SALAMON Tanú nélkül a vád romlandó...
 ISAAC Szándékunk tekintsd, az a való...
 SALAMON Szád jár, talán mondasz valamit...
 MÓZES Hogy jót akarva vagyunk mi itt...
 SALAMON Rágalmozni, ugye, az a jó...
 ALEHÁR Őrség! Fejűk hulljon hajnalig...

Őrök jönnek be, megragadják a három testvért.

SALAMON Kiáltsatok hát húgotokért!
 JÓZSEF Hogy kerülhetne ő be ide?

SALAMON   Én szóltam!
HÁRMAN   Szulamit! Ide! Ide!

Előlép a drága fátylakba öltöztetett Szulamit, akit először nem ismernek meg, mindhárman eléje borulnak.

JÓZSEF   Felséges asszony, légy kegyelmes...
ISAAC   Három híved kér, engedelmes...
MÓZES   Szolgáid vagyunk mindhalálig...
JÓZSEF   Adj nekünk, asszonyom, kegyelmet...
SZULAMIT   Híveim lesztek?
HÁRMAN   Azok leszünk!
SZULAMIT   Szolgáim lesztek?
HÁRMAN   Azok vagyunk.
SZULAMIT   Gyakoroltok engedelmet...
HÁRMAN   Mindenben engedelmes...
JÓZSEF   Ez a hang oly ismerős...
ISAAC   E termetet már láttam...
MÓZES   Jaj, elhagy agyam... erőm...
JÓZSEF   Kishúgunk itt, a palotában...
EGYÜTT   Mit keres? Mit keres?
SZULAMIT   Én királyom, én szerelmem
                    hozott ide, testvéreim.
                    Övé szívem, testem, lelkem...
ISAAC   Csoda történt, véreim...
SALAMON   Tegnap előtt, fönt a hegyen
                    én voltam, ki megvédte őt.
                    Igaz, Salamon a nevem,
                    ámbar szakács sem azelőtt
                    nem voltam, és nem szándékom,
                    bizony mondom,
                    konyháért elhagyni trónom.
ALEHÁR   Akkor most mi legyen velük?
SALAMON   Semmiképp se vedd a fejük,
                    adass rájuk drága ruhát,
                    szolgát melléjük tucatot.
                    József a szőlőre vigyáz,
                    hegyeknek lesz intézője,
                    Isaac barmaim őrzőit őrzi,
                    Mózes lesz ki hajóimnak
                    építését ellenőrzi.
HÁRMAN   Köszönjük, nagy király...

Pleidell János: Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk! (plakát)

SALAMON   Őt illeti a köszönet...
HÁRMAN   Köszönjük, felséges asszony...
SZULAMIT   Mit beszéltek? Pír az orcám
                         átfutja, most elszaladnom
                         kellene...

SALAMON   De utolérnélek,
                         és csókkal büntetnélek...
HÁRMAN   Milyen szerencse, milyen kegy,
                         ettől zeng holnaptól a hegy.
                         Húgunk a király asszonya
                         lett, olyan ez, mint a csoda.
                         József, szőlők intézője,
                         Isaak őrzők őrizője,
                         Mózes, hajók követője
                         mától, a szerencse ránk szólt
                         és mézes kötéllel átfont,
                         énekeljünk hát, testvérek,

A Bat-El-Háb hegyén
felkél a nap,
a Bat-El-Háb hegyén
pogány istenek bolyonganak.
Jöjj csak, testvérem
a munka vár.
Menjünk, testvérem,
illat-árba borul a határ.
A nap arany
hintó, fölénk gurul,
imádjuk hát
istent, és imádjuk az urunk.
Bőséggel lát
el bennünket ez a kövér föld.
Salamon, jó
király, dalunk most téged köszönt.

2. jelenet – Szulamit, Salamon, Alehár

Salamon király hálószobája. A király az ágyon fekszik, Szulamit az ablaknál áll, nézi a lába előtt elterülő várost.

SZULAMIT   Mondd, mit szeretsz bennem,
egyszerű, buta lányban,
hatalmas király?
SALAMON   Szépséged fenyegetőbb
Szulamit, akár
a száguldó ezredek.
Hétszáz feleségem volt,
háromszáz ágyasom.
De ez mind csak semmi volt,
mert megismertelek.
Királynők magasztalnak majd,
ágyasok zengik dicséreted.
Minden asszony ezen a földön
téged irigyel, mert Salamon szeret.

Szulamit az ajtófélfához áll, odaszorítja a fejét a fához.

SZULAMIT   Én csak rabnőd
akarok lenni, Salamon.
Ím fülem e fához
szorítom, kérlek, nem! akarom,
Mózes törvénye szerint
szegezd át most fületem,
hogy ezentúl mindig
önkéntes rabszolgád legyek.

SALAMON   Nem, nem, te úrnőm légy,
e sok gyönyörért,
s a szerelemért,

mit bennem támasztottál
parancsolóm légy, ne szolgálj.
SZULAMIT   Azt mondtad, kedvemre teszel,
amit kérek, számodra parancs...
Kérlek, szúrd át a fületem,
nekem azzal boldogságot adsz.
A hatalmas udvarodban
nem találok a helyem
úrnőként: tégy rabszolgáddá,
az lesz az én ünnepem.

SALAMON   Legyen. Alehár!

Alehár belép.

ALEHÁR   Rendelkezz velem.
SALAMON   Két aranyzöget hozz,
                                  mivel a nő fülét átverem...

ALEHÁR   Megbocsáss, mint... rabszolgáknak...?
SALAMON   Szolgának nem dolga
                                  utána nézni
                                  ura parancsának...

ALEHÁR   Megyek a szögért...
SALAMON   Várj csak...
                                  Ékszereim közül
                                  két karbunkulus függőt,
                                  mélyvörös, sötét tűzűt
                                  hozz, mellyel mátkám
                                  földíszítem, úgy is
                                  mint legszebb rabszolgámat...

Alehár kisiet a trónteremből.

SALAMON   Látod, a kedvedre teszek...
SZULAMIT   Mondd, királyom, mi csoda történt,
                                  hogy ennyire megszerettelek?
                                  Még szóra sem nyílt szád,
                                  már a tiéd voltam,
                                  a hangod selymébe
                                  majdnem behaltam.
                                  Virág nyílik így, a
                                  nyári éjjeleken,
                                  ahogy én megnyíltam,
                                  s megnyílt a szerelmem...
                                  Mivel ejtettél rabul,
                                  hogy én most rabszolgául
                                  ajánlom magamat neked.
                                  Holott parancsolhatnád is:
                                  az ágyasod, rabnőd legyek,
                                  és én az lennék, és téged
                                  úgy gyűlölnék, meglehet...

SALAMON   Nem tudom, Szulamit...
                                  Ezer meg ezer
                                  asszony kérdezi ezt
                                  kedvesétől, de egy sem
                                  tudja a választ.
                                  Ki ismeri a sasok útját

a hatalmas levegőégben?
Ki számítja ki a kigyó
mozgását a sziklaszélen?
Ki tudja a hajó útját
a végtelen tengerében?
Ki érti a férfi útját,
míg eljut a nő szívéhez?
SZULAMIT Ha nem vagy velem, keblemen
elhervadnak a virágok.
Törékenyebb, gyöngébb vagyok
mint a hebroni leányok.
Írni, olvasni nem tudok,
a számokat nem ismerem,
ostoba kis szolga vagyok,
kit letiport a szerelem...
SALAMON Engem is fog a szerelem,
már csak csózkod kívánom.
Ami rajtad kívüled van,
az nekem többé már nincs.
Uralom a világot,
és mégis, legnagyobb kincs
birodalmamban te vagy...
SZULAMIT Emlékszem, az első nap
ahogy kezemre kezéd
tetted, az összes erem
összes vére zsibongni
kezdett, és fölujjongni
az érzés, ő az uram...
SALAMON Régóta voltam már magam,
mindent elérve boldogtalan,
amikor lenge ruhában
a hegyen az éjszakában
megláttalak
azóta áldom a percet,
s azóta áldalak téged...
Karcú vagy, mint
fiatal kanca
a fáraó szekérében,
gyönyörű, mint
fehér galamb
hűvös forrás közelében...
Ezerszer

szerethet az ember,
 de igazán
 mégiscsak egyszer szeret.
 Tenger sok
 ember gondolja, hogy szeret,
 de csak kettőnek
 küld az Úr igazi szerelmet.
 SZULAMIT És Sába királynője?
 Mondják, legszebb
 minden asszony között...
 SALAMON Ő a palotából
 s a szívemből elköltözött...
 SZULAMIT De a szerelmed volt,
 mindenhol beszélnek...
 SALAMON Ami volt, már nincs...
 A tenger mélyére vetett
 érme nem fénylik... nem kincs...
 Mikor őt szerettem,
 te még csak nyolc éves voltál...
 SZULAMIT Őt jobban szeretted?
 Légy őszinte hozzám!
 Félelem szorítja
 egyre csak szívemet,
 el fog venni tőlem,
 s én akkor elveszek.
 Rám fogsz unni, hiszen
 beszélgetni velem
 csak szerelemről lehet...
 SALAMON Ha így lenne, azt majd
 meg fogod tudni. De most
 tedd arcomra kezed...

Alehár lép be, elhallgatnak.

ALEHÁR Az aranyszögek, Bölcs Salamon.
 És a karbunkulus kövek.
 SZULAMIT Akárha két vércsepp...
 SALAMON Az enyém és a tied.
 Add a szögeket... Jól meggondoltad,
 Szulamit?
 SZULAMIT Megtennék bármit, üsd csak
 át a fületem szögekkel...

SALAMON Szerelmem, minden vércseppet
ezerszer hálálja meg Salamon.
SZULAMIT Tőled a szenvedés nekem
ajándék... Sokáig tartson...

Salamon átlukasztja Szulamit fülét a szögekkel, és mielőtt beléjük illesztené a karbunkulus köveket, megcsókolja mindkét sebhelyet.

SALAMON Bátor vagy, lányom, véred íze
mostantól az én vérem űzze.
Akaratodból az urad vagyok,
s te rabszolgám, kit el nem hagyok
soha.
SZULAMIT Csak igaz legyen
ez az álom...
A régi Szulamitot
magamban nem találok...
Csak igaz legyen
ez a csoda...
S ne ébredjek fel soha
a halálon innen... soha...

3. jelenet – Asztisz, szolgáló

Bat-el-Háb hegyén, Ízisz templomában vagyunk. Mély, szinte fenyegetően szép és hangos zene. Pompa és ragyogás. Most kezdődik majd a nagy, titokzatos szertartás második része. A templom nagyterme, közepén Ízisz szobrával, üres. Asztisz fülkéjének függönye elhúzódik, a királyné tapsol, templomi szolgálója hozzá siet.

ASZTISZ A testőrök
parancsnoka vár-e kint?
SZOLGA Csak arra vár
úrnóm, hogy egyet ints.
ASZTISZ Hívd, s bennünket
ne zavarjon most senki.
SZOLGA Úgy lesz minden,
nem fog zavarni senki.

A függöny visszahúzódik.

4. jelenet – szolga, pap

A kifelé induló szolgát az pap félrevonja.

PAP Hová küld?
SZOLGA A katonáért...
PAP Szegény... Elveszett...
SZOLGA Királyném
beleőrült a szerelembe.
PAP Rejtőznek vágya elől
a szép fiúk és lányok...
SZOLGA Rettegnek az emberek
tőle a hitvesi ágyon...
PAP Vad, véres ölelését
senki sem élte még túl...
SZOLGA Ki megkapja szerelmét
megőrül vagy elpusztul...
PAP Elveszti akaratát
aki testébe zuhant...
SZOLGA Mákonyként bódítja el
őket, életfonalukat
eltépi könyörtelen...
PAP Örök függőséget teremt...
SZOLGA Megtesznek érte
minden gyalázatot...
PAP Gyilkolnak, hogyha kell,
magukat ölik el,
hogyha kell...
SZOLGA Engem is így köt magához...
PAP Engem is így köt magához...
SZOLGA Mióta Salamon szerelmét
elvesztette, vele az eszét...
PAP Mindenem rajta legyen szemed!
SZOLGA Értem uram... de most megyek,
hívom a katonát...
PAP Új áldozatát
a gyönyörű szörnyetegnek...
SZOLGA Csönd... Meghallja, és kész a veszted...

A szolga kisurran, a pap is eltűnik valamelyik oszlopbeszögellésben.

Esküszünk!..

*(Die Begehung unseres Nationalfeiertages,
des 15. März.
La célébration de notre fête nationale,
le 15 mars.
The Celebration of our Freedom Day,
March 15.)*

Esküszünk! (Nemzetőr, 1957)

4. jelenet – Asztisz, Eliava

Eliava érkezik a szolgálával, sápadt, mintha részeg lenne, gyöngye, tántorog. A szolgál a fülkéhez vezet, majd nesztelenül eltávozik. A függöny meglibben, láthatóvá válik Asztisz gyönyörű alakja – egyik mellét kiszabadította a ruhájából. Eliava megtántorodik.

ASZTISZ   Itt vagy hát, Eliava...
ELIAVA   Hívtál, álmaim asszonya.
ASZTISZ   Nézésed tűzzel tele...
ELIAVA   Fölbolydult vágyaim tenger...
ASZTISZ   Mit kívánsz, mondd ki, bátran...
ELIAVA   Te hívtál... én hogy kívánjak?
ASZTISZ   Mondj el nekem mindent,
                      Eliava, a királyról
                      és a szőlőbeli leányról.
ELIAVA   Úgy... Hát még mindig
                      csak őt szereted?
ASZTISZ   Mi közöd hozzá!
                      Beszélj, ne remegj!
ELIAVA   Mit mondhatok neked?
                      Féltékenységtől szívem megreped.
ASZTISZ   Beszélj, s megkapod majd
                      szolgálataidért a testemet.

Eliava tántorogva, fejét leszegve kezdi el a beszámolóját.

ELIAVA   Senkit sem szeretett
                      úgy, mondják, úgy, mint őt,
                      a szőlőhegyi lányt,
                      a vörös hajú nőt.
                      Minden percét neki szánja,
                      felé zúdul minden vágya.
                      Tekintetét mint a kutya
                      éjjel s nappal rajta tartja.
                      Lent, a lábainál hever,
                      porrá omlott a nagy szobor.
ASZTISZ   Beszélj, csak beszélj még...
ELIAVA   Beszélek, de a szívem ég,
                      vágyam elborítja testem...
ASZTISZ   Tudom, hogy kívánsz,
                      hogy korbács a testem
                      beszélj... Csak utána

5. jelenet – főpap, papok, remete

Vörös foltos fehér köntösbe öltözött tíz pap vonul be a terembe, s lép az oltárhoz, két másik követte őket, női ruhában. Ma ők ábrázolják az Oziriszt sirató Neftiszt és Íziszt. Megjelenik a templom főpapja is, százéves aggastyán, tiarával fején, párdubcórrel a vállán, sakálfarokkal díszített brokátkötényben.

FŐPAP	Szuton di gotpu!
PAPOK	Áldozatot mutat be a király.
FŐPAP	Szuton di gotpu!
PAPOK	Áldozatot mutat be a király.
FŐPAP	Szuton di gotpu!
PAPOK	Áldozatot mutat be a király.

Az oltár felé fordul, egy fiatalabb pap kezéből átvesz egy galambot, elmetszi a nyakát, kitépi a szívét, s vérével meghinti az áldozati oltárt és a szentelt kést.

FŐPAP	Sirassátok Oziriszt, Atum istent, a nagy Un-Nuter-Onufrit, On istent!
PAPOK	Sirassátok Oziriszt, Atum istent, a nagy Un-Nuter-Onufrit, On istent!

Előre lépnek a heréltek, és magas, ütemes hangon jajongani, panaszkodni kezdenek.

HERÉLTEKDALA Térj vissza lakodba,
gyönyörű ifjú.
Látásod öröm.
Ízisz könnyörög
hozzád, Ízisz, ki
egyazon méhben fogant veled,
a nővéred és a hitvesed.
Mutasd újra arcod,
fényességes isten,
íme, itt van Neftisz,
a te leány húgod.
Záporozik könnye,
a haját szaggatja,
bánattól nincs éje,

nincs neki nappalja.
Aggodalma átjár
naponta bennünket,
keressük a tested,
Ozirisz, létünket
adjuk keresésnek,
kérünk téged, térj meg
Ozirisz, térj vissza
fényes hajlékodbába!”

Majd, még mindig ének közben, az idősebb papok kiviszik a szentélyből az istennő szobrát, amelyre az aranyos csillagokkal telehintett fekete köpeny még mindig ráborul, csupán ezüstös lába látható, melyet kígyó fon körül, feje fölött pedig az ezüstkorong, tehénszarvba foglalva. És lassan, méltóságteljesen és a lantok pengése közepette bánatos sírással indul el Ízisz istennő menete az oltár lépcsőjéről, lefelé a templomba, végig a falak mentén, az oszlopok között.

PAPOK ÉNEKE   Dicsőség Abidosz városa,
mely megőrizte szépséges fejedet,
Ozirisz.
Dicsőség Memfisz városa,
ahol megleltük a te jobbod,
a harc és védelem kezét.
Ozirisz.
Dicsőség Szaisz városa,
mely elrejtette
fényességes bal kezéd,
az ítéletek kezét,
Ozirisz.
Áldott légy, Théba városa,
ahol a te szíved megnyugodott,
Ozirisz.

A menet visszatér az oltárhoz. A hangulat mind forróbb.

FŐPAP   Ozirisz testének
minden darabkája,
isten szent testének
minden darabkája,
mi szent nagy testünknek
minden darabkája
megkerült,

	de hol a fallosz, hol a szent falloszt, az anyaméh megtermékenyítője, az új élet teremője?
PAPOK	De hol a fallosz, hol a szent falloszt, az anyaméh megtermékenyítője, az új élet teremője?
FŐPAP	Az elveszett falloszt most visszaadjuk...
PAPOK	Az elveszett falloszt most visszaadjuk...
FŐPAP	Anyaméh, termékenységed most visszaadjuk...
PAPOK	Anyaméh, termékenységed most visszaadjuk...
FŐPAP	Élet teremőjét most visszaadjuk...
PAPOK	Élet teremőjét most visszaadjuk...

Ezalatt, az oltárnál, az istennő fekete lepellel borított képmása körül, a timpanon csen-gésének s a lant pengésének ütemére táncot járnak a papok, szent tébolyban. Némelyik már korbácsolja magát orrszarvúbőrből font sokágú szíjostorral, mások rövid késsel hosz-szú, véres sebeket vágnak a mellükbe és vállukba, egyesek ujjukkal marcangolják száju-kat, tépdetik fülüket, karmolják arcukat. A tomboló kartánc közepette, az istennő lábánál, szédületes gyorsasággal forog egy helyben a libanoni remete, hófehér, lobogó köntöseben. Csupán a főpap marad mozdulatlan. Kezében tartja az etiópai obszidián-ból készült szent áldozati kést, hogy átadja az utolsó, rettenetes pillanatban. És ekkor rettenetes, őrjítő, velőtrázó kiáltás harsogja túl egy pillanatra az egész kórust. A papok gyorsan szétválnak, és a hívők serege jól láthassa a libanoni remetét, teljes meztelenségé-ben, magas, csontos, sárga teste borzalmával. A főpap feléje nyújtja a kést. Szinte elvi-selhetetlen csend támad a teremben. A remete hirtelen lehajol, gyors mozdulatot tesz, majd felegyenesedik, és a fájdalom s a gyönyörűség ordításával hajítja az istennő lábához az alakatlan, véres húsdarabot, a tulajdon levágott péniszét. A papok énekelve elvonul-nak, magukkal viszik a remete lepedővel letakart megcsonkított testét.

PAPOK	Anyaméh, termékenységed már visszaadjuk... Élet teremőjét már visszaadjuk... Az elveszett falloszt
-------	--

már visszaadtuk.
Áldott légy Ízisz,
áldott Ozírisz,
áldott légy Ízisz,
áldott Ozírisz...

6. jelenet – Asztisz, Eliava

Asztisz fülkéjének függőnye fellebben, kilép onnan a szerelemtől még mindig felhevült Eliava. Mögötte feltűnik Asztisz hideg, szenvedélytelen, fehér arca.

ELIAVA Eddig nem tudtam,
mi a gyönyör...
Most már tudom,
neked köszönöm...

ASZTISZ Menj már, elég volt belőled...
ELIAVA Ne küldj el, halálba küldesz...
ASZTISZ A kéj, a vér, a vad nász
csak magányomra rossz máz...
Mit képzelsz,
királyi testemet
érintheti
még valaha kezded?
Menj, különben
haragomban porba sújtalak.

ELIAVA Béna vagyok, süket, vak...
ASZTISZ Szánalmas féreg, semmi se vagy...
ELIAVA Az leszek, ha elküldesz...
ASZTISZ Ne rimáncodj, te varangy...
ELIAVA Gúnyolj, csak ne küldj el...
ASZTISZ Soha többé nem kapod meg
ami ma érdemtelen
lett tiéd...

ELIAVA Porban csúszok eléd...
ASZTISZ Menj, azt mondtam, elég...
ELIAVA Könyörgöm,
ha elküldesz, meghalok.

ASZTISZ Mit kezdjek veled?
ELIAVA Bármit megteszek, vállalok...
ASZTISZ Szép vagy, Eliava,
de gyenge és gyáva...

ELIAVA   Úgy hiszed? Ha igen,
                                   tégy engem próbára.
 ASZTISZ   Próbára? Jó!
 ELIAVA   Köszönöm!
 ASZTISZ   Még nem tudod, örömöm
                                   mi hozza meg.
 ELIAVA   Bármi legyen,
                                   esküszöm, hogy megteszem.
 ASZTISZ   Eliava, akarod-e,
                                   hogy Júdea és Izrael
                                   királyává tegyelek?
                                   Akarsz-e uralkodni
                                   Szíria és Mezopotámia,
                                   Fönícia és Babilon felett?
 ELIAVA   Nem, királyném,
                                   nem akarok vagyont, hatalmat
                                   Én csak téged akarlak...
 ASZTISZ   Ha akarsz,
                                   parancsolóm leszel.
                                   Minden éjszakám
                                   veled telik el.
                                   Tiéd lesz
                                   minden szavam,
                                   minden pillantásom,
                                   minden lehetem...
 ELIAVA   Akarom, csak ezt akarom.
 ASZTISZ   Akkor halld most a parancsom.
                                   Te ismered a jelszót,
                                   az ajtók megnyílnak előtted.
                                   Még ma éjjel bemegy a
                                   palotába, s megöli őket.
                                   Megöli mind a kettőt!
                                   Mind a kettőt!
 ELIAVA   Bármit, csak ne ezt...
 ASZTISZ   Most meg mit remegsz...

Asztisz hirtelen magához rántja a fiatal katonát, hosszan, forrón csókolja. Hirtelen ellöki magától.

ASZTISZ   Menj!
 ELIAVA   Megyek.

Kiss Mária: Temessétek el a Halottakat (illusztráció)

7. jelenet – Szulamit, Salamon, Eliava

Salamon király hálóterme a palotában. Szulamit a csillagokat nézi, mellette ül a király, a lány kezét fogja.

SZULAMIT Hét napja, ugye, hét napja már...
SALAMON Hogy ide hoztalak, Szulamit?
Igen, de hétszer hét esztendő
vár még szerelmünkre.
SZULAMIT Valamit
kérdéznék tőled, király.
SALAMON Mondd csak
szerelmem, vagy mondd csak hogy szolgám...
SZULAMIT Találkozunk halálunk után
mi is ott fent, a csillagokban?
SALAMON Milyen gondolatok járnak
a fejedben...
SZULAMIT A választ, a választ...
SALAMON Asszír bölcsek szerint az ember
lelke tovább él az egekben,
halála után csak a teste
hullik a semmi nevű verembe.
SZULAMIT Hiszel te ebben, királyom?
SALAMON Legyen a válasz hallgatásom.
SZULAMIT Kérlek, valamit mondj nekem,
egyszerű lelkemnek nagy teher
hogy egy birodalom ura
hajtja fejét a vállamra...

Salamon az ölébe vonja Szulamit fejét, és halkan, nyugodtan beszél hozzá.

SALAMON Rövid az emberi lét,
az idő végtelen,
az anyag halhatatlan.
Meghal az ember,
elrothad teste,
és más alakban
hizlalja a földet,
a földön kalász zöldell,
kalász termi a magot,

ember megőrli, s a kapott
lisztből kenyeret süt,
táplálja vele testét.
Így lesz táplálója a nemlét
a létnek.
Századok múlnak,
s ismétlődnek
a földön mindenek.
Ismétlődnek az emberek,
az állatok, a kövek.
Az idő körforgása
elhagy és követ,
mi is ismétlődünk.
te meg én.
Minden szerelem idején.
Találkozni fogunk, Szulamit,
és nem ismerjük meg egymást,
de elragadtatással repes a szánk
s a szívünk egymás felé,
mivel találkoztunk már,
csak drága Szulamitom,
majd nem emlékszünk rá.

Szulamit nyugtalanul szorítja a mellére Salamon kezét.

SZULAMIT   Nem, királyom, nem!
Én jól emlékszem.
Házunk ablaka előtt álltál,
a sötétben engem hívogattál:
„Jöjj ki, gyönyörűm,
az én fejem megrakodott
az éjszaka harmatjával!” –
így szóltál
az éjszaka hangjával
hozzám,
s én megismertelek...
Mondd Salamon, hogyha
én holnap meghalok,
fogsz-e emlékezni
Szulamitodra,
a szőlőbeli
kis barna lányra,

ki első szerelmével
szerelmed várta?
SALAMON Ó, ne beszélj így,
hiszen annyi év...

Éles harangszó száll el Jeruzsálem fölött. Sokáig panaszosan reszket a levegőben. Szulamit megborzad, védekezően összehúzza magán a ruháját.

SALAMON Ízisz templomában
beteljesült a szentség...
SZULAMIT Sötét járja át szívem...
Nem akarok meghalni még...
Királyom, végy karodba,
Szoríts engem szíved fölé.
Tégy engem, mint egy pecsétet
a te szívedre,
tégy, mint egy pecsétet engem
a te karodra...

SALAMON Ne félj a haláltól,
Szulamit!
A szerelem erősebb, mint a halál.
Bízz benne, megóv.

SZULAMIT Amikor hallgatlak,
szívem örömtől repes!
Szeretnék valamit
kérni tőled... Mondd, lehet?

SALAMON Bármit kérsz,
mindent megteszek.
Kérd az életemet,
odaadom neked.
Csak szomorú lennék azért,
túláságosan kis árat
fizetnék szerelmedért.

SZULAMIT Kérlek, királyom,
ha eljön a reggel,
menjünk el együtt oda...
a szőlőbe... oda fel...
Oda, ahol a pázsit zöldell,
ahol ciprusok és cédrusok állnak.
Ahol a kőfal tövében
kezedbe fogtad a lelkem...
Én majd ott várlak,

ott majd újra
megmutatom neked szerelmem...
KIRÁLY   Úgy lesz, most add a szád,
drága, reszkető gyermek...

A király hosszan, szerelmesen megcsókolja a lányt. Szulamit hirtelen kibontakozik az öleléséből, és nyugtalanul feláll az ágyról.

SALAMON   Mi az, Szulamit?
Mitől ijedtél meg?
SZULAMIT   Lépteket hallok...
Egy ember közeleg...
SALAMON   Ide madár se jut be,
ezredem őrzi szerelmünket...
SZULAMIT   Járása puha, párducé,
izmai ugrásra készek...
SALAMON   Képzeldődsz, szerelmem...
SZULAMIT   Nem. Féltelek! Félek!

Salamon az ablakhoz megy, kinéz.

SALAMON   Csak a forrás neszez lent...
SZULAMIT   Hallod? Az ajtó megrezzent...
SALAMON   Ki az? Eliava! Őrséget ide...

Szulamit a belépő árny elé veti magát, a tör átdőfi a gyöngye lánytestet.

SZULAMIT   A csillagon... Emlékezz... várlak...
SALAMON   Mi történik? Őrség! Fáklyákat!

Salamon fölemeli a méceszt, maga elé tartja, és meglátja Eliava sápadt, indulattól rézszeg arcát. Eléje lép, tekintetét belemélyeszi a fiatal gyilkoséba. Eliava nem bírja a tekintetét, kezéből kihull a tör, tántorogva elindul az ajtó felé.

SALAMON   Megállj, Eliava!
Beszélj, kutya,
ki bérelt fel
a gyilkos tetterre?
Asztisz királyné?
ELIAVA   Nem, nem ő.
Csak a teste.

Eliava kitántorog, a király szóra sem méltatja többé, leroskad a lány mellé.

7. jelenet – Salamon, Szulamit, Benaja, Alehár, őrség

Fáklyások rontanak be, hangos kiabálással tudakolják, hogy mi történt. Benaja, a hóhér, Salamon bizalmasa, megvizsgálja a testet.

SALAMON   Benaja, te értesz
                          a halálhoz, s az élethez is.
                          Nézd e gyöngé testet,
                          szolgám, barátom, kérlek, segíts!

BENAJA   Királyom,
                          itt nem segít
                          sem tudomány, sem Isten.
                          Melléből
                          a kést ha kihúzom
                          összes vére kiszökken.

SZULAMIT   Szomjas vagyok.
KIRÁLY   A király szerelmének
                          inni adjatok.

Megitatják a haldoklót.

SALAMON   Nézd, Benaja,
                          szóra nyílik a szája.

BENAJA   Jól figyeld, mit mond,
                          ez már a haldoklása.

SZULAMIT   Köszönöm neked
                          szerelmedet,
                          szépséged és bölcsességedet,
                          add, hadd csókoljam meg kezedet,
                          ne vond el a számtól,
                          míg a halál rám nem száll.
                          Sosem volt
                          és sosem lesz
                          boldogabb asszony nálam.
                          Köszönöm neked,
                          én királyom,
                          én szerelmem,
                          én boldogságom.
                          Emlékezz a rabnódre,
                          napbarnította szeretődre,

a szőlőhegyi lányra...
Szulamitra... mátkádra...

Benaja jelzi, hogy Szulamit meghalt. A király felemelkedik a test mellől, ruhája merő vér, mély, méltóságos hangon szólal meg.

SALAMON   Ameddig férfi
szeretni fog nőt,
ameddig lélek
lélekkel viselő,
ameddig a test
másik testet szeret,
ameddig az álom
egy máshoz elvezet,
Szulamit,
nevedet századok
zengik át az időn,
s hálával említik
a legdrágább nőt,
kit Salamon szeretett.

Intésére valamennyien elhagyják a termet. Benajának egyetlen mozdulattal jelzi a király, hogy maradjon.

8. jelenet – Salamon, Benaja, Alehár

A király aranyskarabeusokkal kivarrott, pompás biborköntöst borít magára, fejére vérpiros rubinkoszorút tesz. Azután odafordul Benajához.

SALAMON   Benaja, most mégy
és Eliavát
megfojtod, akár egy kutyát.

Az öregember kezével eltakarja az arcát, és leborult a király elé.

BENAJA   Királyom, kegyelem,
Eliava unokám nekem!

SALAMON   Hallottad, Benaja?
Becsüllek, de most
a fejeddel játszol.

BENAJA   Királyom,
sújts haraggal,

de bízd ezt másra.
Eliava,
a templomba futott,
s rátapadt az oltárra.
Öreg vagyok,
halálom órája közel,
ha megölöm ott,
kettős büntettet követek el...

Salamon ráemeli a tekintetét, Benaja, a hóhér nem bírja el a nézés súlyát.

SALAMON   Mész!
BENAJA   Megyek...
                      Csak kegyelmezzenek...
SALAMON   Megbocsássonak majd
                      nektek az istenek.
BENAJA   Búcsúzom, királyom.
SALAMON   Az ég legyen veled.

Benaja megtörtén kívánszorog. Helyébe Alehár érkezik.

ALEHÁR   Salamon, az őrség
                      Sába királynőjét
                      ide hozta, odakint vár.
SALAMON   Ó, bár lenne bosszúvágy
                      lelkemben, s rábírnám
                      magam, hogy megölessem –
                      de nem. Most az egyszer
                      Szulamit döntött helyettem!

9. jelenet – Salamon, Asztisz, Alehár, őrség

Behozzák Sába királynőjét. Asztisz izzó szemekkel nézi a földön fekvő halottat. Felkacag. A király megőrzi a nyugalmát, a trónra ül, ítélkezik.

ASZTISZ   Hallgass meg...
SALAMON   Eliava elmondott mindent.
                      De ő már nem él.
                      Nincs irgalom a szíveinkben.
                      Nem öllek meg, a halál
                      neked más keze által jár.

ASZTISZ   Élj úgy, ahogy akarsz,
s halj meg úgy, ahogy tudsz.
Nem kell a kegyelmed,
ha nem kapom meg szerelmed.
Emelj vissza magadhoz,
legyek a feleséged,
e lányt itt nem én öltem meg,
megölte őt a szerelmed.

SALAMON   Legyen meg
akaratom
holnap feleségül veszek.
De sohasem
érintem meg többé tested.
Soha többé
nem láthatod az arcomat.
És többé nem
hagyod el lakosztályodat.
Ha bármikor
a palotámból kilépsz,
törvényen kívüli leszel,
egy aranyadért
büntetlenül megölhet bárki.
Örök rabbá teszek,
mert lelkem
földönfutóvá tetted.
Déli palotámba vigyétek!
Asztisz, többé nem gyűlöllek,
És többé már nem szeretlek.
Üres vagyok megint, akár
sivatagi romok, melyek
falai közt magányos szél jár...

ASZTISZ   Egy szóra még...
SALAMON   Vigyétek!
Legyen elég!
Látásodba beleborzadok –
gyilkos nő... Menj most,
késő századok
emlékeznek undorodva rád...

ASZTISZ   Egy szóra még... A szolgád...
SALAMON   Legyen irgalmas neked az ég.

Asztiszt elvezeti a testőrség.

10. jelenet – Salamon, a halott Szulamit

Salamon magára marad Szulamit holttestével.

SALAMON   Alehár! Induljanak el a katonák,
rombolják le Ízisz szentélyét, templomát,
hányják kardélre, mindet, aki ellenáll,
öreget, csecsemőt, nőt érjen a halál.
Eltelt a hét, megkaptátok most válaszom,
jegygyűrű mellé vér csillogjon kardomon,
nincs bosszú szívemben már, csak a fájdalom,
öljétek meg a kígyót, szívét meghagyom,
hadd bolyongjon életén át tébolyultan,
vergődjön égre és sírjon porba hulltan...
Hét napig csönd borítsa a szőlőhegyet,
hétszer hét század temesse szerelmemet,
mert nem lesz a világon többé ekkora
szerelem, nem lehet ekkora szenvedély soha...

Alehár komor arccal kimegy. A király a halott fölé hajol, mintha imádkozna.

SALAMON   Tégy engem
mint egy pecsétet
a te szívedre,
mint egy pecsétet
a te karodra,
mert erős a szerelem,
mint a halál,
kemény, mint a sír
a buzgó szerelem;
lángjai tűznek lángjai...

*Kintről behallatszik, mind erősebb lesz a szőlőhegyre induló, közeledő földművesek dala.
Aztán hirtelen félbe szakad a dal. A király ráborul a halottra, kint egyre fényesedik, a
királyi hálótermet pedig elfoglalja a sötétség.*

SZŐLŐHEGYIEK A Bat-El-Háb hegyén
felkél a nap,
a Bat-El-Háb hegyén
pogány istenek bolyonganak.
Jöjj csak, testvérem
a munka vár.

Menjünk, testvérem,
illat-árba borult a határ.
A nap arany
hintó, fölénk gurul,
imádjuk hát...

Szulamit hangján, de az is lehet, hogy látomásként föllengő testével:

*Tégy engem
mint egy pecsétet
a te szívedre,
mint egy pecsétet
a te karodra,
mert erős a szerelem,
mint a halál,
kemény, mint a sír
a buzgó szerelem;
lángjai tűznek lángjai...*

Carlos W. Aliseris: Illusztráció Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról verséhez, 1956

1956 képzőművészetének irodalmi vonatkozásaiból¹

1956 képzőművészete olyan, a Kádár-korszakban (1956–1989/90) létrejött alkotások együttese, amelyek a forradalom eseményeit, helyszíneit és szereplőit, valamint szellemiségét és emlékét örökítik meg – itthon és külföldön. A Kádár-rendszer legkorábbi éveiben a politikai propaganda eszközeként a forradalom elítélésére, megbélyegzésére használták (forradalom=ellenforradalom). A forradalom mellett kiálló, szellemiségében azt vállaló művek itthon rejtve, inkognitóban készülhettek, a magyar emigrációban és külföldi művészek műhelyeiben azonban szabadon, korlátozások nélkül. 1956 (virtuális) Képtárában ma kb. 1100 művet tarthatunk nyilván, ebből – elsősorban az irodalomhoz, írókhoz köthetőkből válogattam.

Néhány általános vonást, képtípust a vizuális tanulságok általánosíthatása és az irodalmi jellegű művek elhelyezése miatt szükséges említeni. Az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban az utcán, a történések sűrűjében a fényképezők mellett többen rajzoltak, in situ vázlatokat készítettek. Anders Engman svéd fotográfus 1956. okt. 29. – nov. 1. között fényképezte a romos Nagykörúton András Tibor festőművészt, aki konok elszánással rajzolt az utcán. Ő és a hozzá hasonlók (Amberg József, Borsos Miklós, Gebhardt Béla, Jancsek Antal, Rapaich Richárd stb.)² az éppen zajló eseményeket vázlatozták, helyzeteket, cselekményeket, helyszíneket, szereplőket rögzítettek. Annyira új és fölfoghatatlan volt a hirtelen támadt forradalom minden momentuma (fölvonulás, tüntetés, ellenállás, utcai harc, áldozatok, gyász stb.), hogy nemigen győzték rögzíteni a gyorsan pergő eseményeket. Ezért zömében rajz-sorozatok, vázlatos rajz-együttesek jöttek létre. Ám természetesen ezek nem lettek a magyar rajzművészet csúcsteljesítményei, hiszen létrejöttük specifikumaiból következően nagyobb a dokumentum-értékük, erősebb a történelmi karakterük, mint az esztétikai kvalitásuk.

A fényképen rajzoló András Tibor a Ferenc körúton lakott, és a környékén készített rajzokat. Az erdélyi Kusztos Endre éppen Pesten volt, és sodorta magával a tömeg október 23-án. Rajzmappa mindig volt nála, így a Sztálin-szobor ledöntését frissen, a helyszínen tudta rögzíteni. Papp Oszkár az esti, Nagy Imrere várakozó Kossuth téri tömegben az elsőtétítéskor meggyújtott újság-fáklyákat rendezte sajátos kompozícióvá. Pleidell János plakátja a Kossuth téri sortűz utáni napon, október 26-án lett dátumozva, szövege Petőfi Sándor *Nemzeti dal*ából (október 23-án sok magyar város főterén, fontos helyén elszavalták) vett idézet: „esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!” A forradalom legismertebb plakátja – Erdély Miklós és munkatársai műve – a Magyar Írók Szövetsége szervezésében funkcionált: hat fontos fővárosi csomóponton gyűjtöttek pénzt a plakáton megfogalmazott fölhívásra ládába,

az elesettek, az áldozatok javára, a szolidaritás demonstratív megnyilvánulásaként. A forradalom leverése utáni időben (1956. nov. 4. – dec. 20.) plakátháború alakult ki az új kádárista karhatalom és a forradalom vívmányait éltető, az oroszok jelenléte miatt tiltakozók között. Bényi Árpád *Szabad Magyarországot!* föliratú, Kunhegyesen terjesztett falragaszáért börtönbüntetést szenvedett.³

Juhász Ferenc így idézte föl⁴ egyik meghatározó élményét: „1956, amikor a lábánál villamosvezeték-dróttal fejfelé fölakasztott lila katonát láttuk, az Oktogon mellett, a Nagykörút és az Aradi utca sarkán egy platánfatörzsre kötözve. A fordított megfeszítést. Csizmája nem volt. Meztelen lábfejei alatt a bokánál rátekerített drót. Mint egy kettéhasított elefántszív: véresen, nyálasan, levizelve”. Major János, *Akasztott ember* című kompozíciójának a Juhász Ferencéhez hasonló hátteréről vallotta: „Két embert láttam a Köztársaság téren fölakasztva. Szörnyű látvány volt ez a félmeztelen ember. Az alvadt vér teljesen belepte a fejét úgy, hogy az arca fölismerhetetlen volt. /.../ A művésznek a valóságot kell ábrázolnia – ilyen alapon csináltam”. Major a fordított megfeszítést valóban reálisan, a látványt visszaadva rögzítette. 1956 képzőművészetében ez az ábrázolás-forma az egyetlen ikonográfiai újítás. A forradalom leverése után fölerősödött az áldozatok emléke előtti tiszteletadás. Pl. a Képzőművészeti Főiskolán elesettek (négy hallgató és négy katona) emlékét több főiskolás társuk (Ambrus Győző, Csiszta Mihály, Tóth Sándor, Veszprémi Imre stb.) művekben is megfogalmazta. Kondor Béla *A sírnál* című metszetén (Shakespeare: *Lear király*, V. felvonás, 1. szín illusztrációja) az ország temetését, az ország gyászát sugallja, a metszetre fölírt dátummal is megerősítve: 56. XI. 4.

Fontos együttese 1956 képtárának az erdélyi Zsögödi Nagy Imre írói arckép-csoportja.⁵ A rajzok Tamási Áron Alkotás utcai lakásán, a forradalom leverése után, nov. 19–23. között készülhettek. A házigazdával kezdhette a sort november 19-én. Tamási Áront félig lehunytt szemmel, befelé figyelő elgondolkodónak mutatja, és nemcsak aláíratja vele a rajzát Nagy, hanem az író az időnek és az alkalomnak megfelelő szöveget is rájegyeztet: „Isten angyalai segítsenek abban, hogy az újabb ezer év e véres küszöbén a magyar nemzet érdeme szerint léphessen át”. Ugyanaznap rajzolta meg baretten Féja Gézá, aki a rajzára följegyezte: „Úgyis a földön maradok, amíg csak élnek magyarok, még pitvarodba nem veszed Uram ez árva nemzetet”. A nov. 22-én fölvert Sinka-rajzon a költő kézjegyével: „Abban az időben, mikor a magyar angyalok betöltötték a Jelenések könyvét: megverték a Sátánt a Duna-völgyben...”. Mindhárom költői megfogalmazás az égiekben, az angyalokban,⁶ a fölsőbb segítségben bízás dokumentuma. Az említett írók akkor aktívan vettek részt az Írószövetség munkájában, a kibontakozás esélyeinek a szüntelen kimunkálásával foglalkoztak. Az írószövetségi állásfoglalások megszületése és Tamási Áron *Gond és hitvallása* megfogalmazásának az időszaka ez. Az elfoglalt, leigázott ország tragikus helyzetében Németh László, portréján a kételyre teszi a hangsúlyt: „Ki arcom vonásait örökíted, e roncs nemzethez adhatsz-e hitet?” Különösen érdekes, hogy az írók arcmásai készülését Tamási Áron 1956-os naplójában nem említi.⁷ Egyedül Illyés Gyula rögzítette: „Gyalog Tamásihoz. Sinka és Nagy Imre a festő – lerajzol, ez volt a fontos ügy, mert Áron otthon

sincs (a borbélytól jön meg később).⁸ Egyedül Illyés – noha Nagy Imre bizonyosan kérhette – nem írt semmit a rajzára. Ő általában nem szerette, ha rajzolták, fényképezték, s a fönt idézett megjegyzése (Tamási odarendelte Nagy Imre rajzceruzája alá), ezt megerősíti. Tóbiás Áron megkérdezte Nagy Imrét a rajz készüléséről: „Illyés arc-architektúrája mit árult el, mit mondott? Nagy Imre: Nem valami érdekes. A keze nagyon érdekes./.../ Ekkora marha nagy kezet még nem láttam”. A rajzoláshoz ugyancsak jelen lévő Domokos Pál Péter szerint: „valami zavaró körülmény miatt Imre Illyés karakterisztikus vonalát nem találta el, nem fogta meg Illyés karakterét”.⁹ A művészportrékat, rajzolt arcmásokat jelentős számban készítő Nagy Imrének több alkalom kellett ahhoz, hogy egy-egy megrajzoltjának a megismerése során bizton- sággal fogjon hozzá a jellemének rajzi megidézéséhez. A Tersánszky rajzáról mon- dottak teljes joggal vonatkoztathatók Illyés Gyula kevésbé sikerült portréjára is: „Én nem tudtam őt úgy megrajzolni, mint ahogy kellett volna, többször kellett volna vele találkoznom. Annyi réteg volt abban az emberben, hogy azt egybefogni egy rajz- ban szinte abszurdum.”

László Gyula a forradalom idején ugyancsak Budapesten tartózkodó Kós Károly- ról készített sziluett-portrét. Kós naplót írt a Budapesten átéltekről, s végső summá- zata: az 1956-os forradalom volt életének „legnagyobb, legmegrázóbb élménye”.¹⁰ A forradalomnak a börtönbüntetése miatt emblematikussá vált írója Déry Tibor, akit a börtönből szabadult Bényi Árpád festőművész több rajzában, festményében a mű- vész forradalmár típusaként próbált megjeleníteni. A Déry Tibor kiszabadítását szor- galmazó külföldi írók szolidaritása abban is megnyilvánult, hogy közöltek az írásaiból, és az arcképét is közreadták. E feladatra az ötödik emigrációs hullámban (1956) külföldre került magyar képzőművészeket kérték föl adott esetben még a kül- földi folyóiratok is. Így született *Déry Tibor* tusrajz-portréja (Ács László műve) és Ambrus Győző *Petőfit* és *Kossuthot* megjelenítő, az egykorú hiteles ábrázolásaik kö- zelében fogant arcmásai.¹¹ Az 1956-os forradalomnak az 1848/49-essel való páru- zamba állítása a történeti személyiségek arcképeinek a megjelenítésében is érvényesült. Az 1956-os forradalom arcképcsarnokában politikusok, közéleti férfiak (Nagy Imre, Mindszenty József, Rajk László stb.), művészek, értelmiségiek, elsősor- ban írók és áldozatok, nemzetőrök¹² arcmásaival találkozhatunk.

Bálint Endre festőművész párizsi emigrációja időszakában alkotta a vér (vörös) és a gyász (fekete) színeiben komponált szimbolikus festményét, amelyre Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* verséből négy, sajátosan fölcserélt sorát írta:

bilincs unalomban
az égig érő rácsban
veled megy mint emlék
a cellafal fehéren

Az Illyés-versnek Montevideóban (Uruguay) megjelent illusztrációja: Carlos Ali- seris színes kollázsa, amelyen a keresztekkel sűrűn megjelölt sziklás domboldal előtt a nagy fekete madár az erőszak, a zsarnokság jelképe.¹³ „Az 1956-os magyar szabad- ságharc költői visszhangja a nagyvilágban” alcímet viselő *Gloriavictis* kötetben¹⁴ köz-

lik a forradalmat megidéző külföldi antológiákat, amelyeknek a honoráriumait és az eladásokból származó összeget szerzőik és a kiadók a magyar segélyalapoknak adták. A Párizsban megjelent, talán a legtöbbet hivatkozott antológiát¹⁵ Jean Cocteau két rajza illusztrálta. Az ismertebben stilizált férfiprofilit hatágú csillagba foglalta és ráírta: Drága magyarok, ti csillagok az égitestek között – s mindannyian költők a tett tragikus lírája által. Az 1956–1966 között megjelent tizenegy antológia az idézett párizsihoz hasonlóan illusztrált, ezekből kettőt emelek ki. Az Oslóban 200 számozott példányban kiadott *TilUngarn* kötetben (jövendelmét a magyar egyetemistáknak adták) három norvég grafikusművésznek jobbára szenvedő, elesett, magányos figurákat megjelenítő illusztrációi jelentek meg. A három alkotó: Kare Bondensen, Hans Normann Dahl, Torre Juliusen. Buenos Airesben *Liras en las Catacumbas* (A katakombák lírája) címen kiadott antológiát¹⁶ Szalay Lajosnak addigra már ismertté vált 1956-os rajzszorozata illusztrálja. E rajzok először a magyarországi rádióadásokat (okt. 23 - nov. 4.) egybegyűjtő kötetben jelentek meg,¹⁷ majd az ebből válogatottakkal illusztrálták *A magyar szabadságharc költészete* című antológiát.¹⁸ Szalay rajzait magyar emigrációs lapok is szívesen közölték. A Nemzetőr címlapján hozta a Magyarország szabadságáért! kiálló írók, értelmiségiek (pl. Arthur Koestler, Herman Hesse, Salvador de Madariaga, Jules Romains) tiltakozását – Szalay rajzzal. Nagy Imre és társai kivégzése után az *Apokalipszis* 1956 című,¹⁹ a sorozatba tartozó kompozícióját közölték.

1956 (virtuális) Képtárában fontos művek az íróportrék és a műveik illusztrációi. Személyüket arcképeikkel idézték meg, ezek a jelenlétük közvetlenségét, a forradalom előkészítésében és történetében betöltött fontos szerepüket rajzokon, festményeken vizuálisan erősítik meg.

JEGYZETEK

- 1 A 44. Tokaji Írótaborban elhangzott előadás szerkesztett és jegyzetelt változata.
- 2 Sümei György: *1956 Képtára (gyorsjelentés)*. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2006.
- 3 Sümei György: *1956 plakátjai (1956–2006)*. Corvina, Bp., 2015.
- 4 Juhász Ferenc: *Horgonyok*. Ezredvég, 2006/6-7. sz. 87.
- 5 Hat íróról nyolc rajzot készített Nagy Imre. Sinkáról és Tamásiról kettőt. Szabó Pált is megrajzolta, de ennek nem tudtam a nyomára jutni. Sümei György: *Fejezetek Nagy Imre művészetéből*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2013. 63-80.
- 6 Ad analógiam: Márai Sándor: *Mennyből az angyal* című verse és Szalay Lajos 56-os rajzain a kétségbeesetten segíteni akaró angyal-figurák (van olyan rajza, amelyen három is szerepel).
- 7 Tamási Áron: *Emberi szavak. Beszélgetések, vallomások, naplójegyzetek*. Összegyűjtötte, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta Nagy Pál. Palatinus, Bp., 2003. 353-370. A forradalomról szóló írásaiban Németh László sem említi az arckép-rajzolást. Németh László: *A magyar forradalomról*. Nap Kiadó, Bp., 2011.
- 8 Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1956–1957. Atlantisz sorsára jutottunk*. Szerk.: Illyés Mária és Horváth István. Magyar Művészeti Akadémia – Magyar Szemle, Bp., 2016. 76.
- 9 Nagy Imre: *Abogy Csikba megérkeztem...* Szerk.: Gelencsér Zsigmond. Európa Könyvkiadó, Bp., 1983. 342-347., 378-382.

- 10 Kós Károly: „Életemnek legnagyobb, legmegrázóbb élménye” (1956-os feljegyzések, bev.: Sümegei György). Korunk, Harmadik folyam, 2005. december, XVI/12. 92-98.
- 11 Megjelentek: *Ungberia. Il Ponte*, Aprile - Maggio 1960, Anno XVI. N. 4-5. Ugyanezen lapszámban közölték még: Gordon György: *Nagy Imre*, 1959, Ács László: *Károlyi Mihály*, 1959, és *Rajk László*, 1959. portréit is.
- 12 Ilyen a Time magazin Év embere portréja is, Boris Chaliapin műve. Sümegei György: *Elemek 1956 Képtárából*. Magyar Szemle, 2010. október, 9-10. sz. 148-149.
- 13 Megjelent az *Ariel* folyóirat 1957. decemberi száma címloldalán.
- 14 Szerk.: Tollas Tibor. Nemzetör, München, 1966. 386-387.
- 15 *Hommage des poètes français aux poètes hongrois (The Hommage of French Poets to the Hungarian Poets)*, Seghers, Paris, 1957.
- 16 *Liras en las Catacumbas (Poetry in the Catacombs)*, Asociacion Cultural Argentina Pro Hungria, Buenos Aires, 1959. Ennek a magyar forradalom mellett kiálló bevezetőjét többek között Jorge Luis Borges is aláírta.
- 17 *S O S El Drama de Hungría*. Szerk.: Fercsey János, Simon László. Dél-amerikai Magyarság, Buenos Aires, /1956/, Magyar kiadása: 1956. *A magyar dráma*. Szerk. és az utószót írta: Sümegei György. Nalors Grafika Kft. Vác, 1996. A sorozat legteljesebb kiadása: Lajos Szalay: *Dibujos – Drawings* kötetben (Guillermo Kraft Limitada, Buenos Aires, 1957) a The Hungarian Tragedy 60 darabot számláló sorozata.
- 18 In: *A Dél-amerikai Magyarság Jubileumi Évkönyve 1958*. Szerk.: Fercsey János. Buenos Aires, 1958.
- 19 Nemzetör, 1961. okt. 15. és 1958. július 1.

Kondor Béla: Illusztráció W. Shakespeare Lear király, V. felvonás, 1. szín: A sírnál, 1956

BOZÓK FERENC

Álom

Az este szárnyas ablakát kitarja,
szelíd szurokhuzatba mártja testem,
s ha öntudatlan ájulásba estem
az álom áthúz egy lomhább világba.

Dzsuang Dszi ősz fejére lepke röppen.
Már nem tudom, ki álmodik, s mi álom.
Halott barátom újra itt találok.
Pár furcsaság, min álmodó ledöbben.

Az álom oly szeszélyes, illanékony:
van úgy, hogy torkomat szorítja démon,
vagy épp idilli környezetbe ringat.

Ki érti, mondd, az innenit, s a túlit?
A lét ködös bizonytalanba bújik.
Egykor talán megértjük álmainkat?

Betegség

Szeretni, rád figyelni nem tudok, mivel
fejem dobog, mellem lobog, s a láz gyötör.
Beteg vagyok, s ezernyi kín aláz, gyötör.
Anyag vagyok, körülszítálva semmivel.

Szűk tűkön át hatol belém a kémia.
A fájdalom kontrollvesztés felé sodor,
szokás se véd, morál se tart, se jó modor.
Anyag vagyok. Keresztre vert matéria.

Próbálnék gondolkodni is, hisz még vagyok,
de tán eszem megsértődött és elhagyott,
elszökne bárhová, a testi kín, ha ver,

s a lélek is, kiről véltem: örök társam,
szökést tervel már e testi pusztulásban.
A lélek nem túl „testbarát”, csupán haver.

Depresszió

Kiáltanék! Ki hallja? Senki sincs?
A reggel és az est sötét szurok,
a nappal szürke, vagy fehér burok,
szivacsbelébe gyűr, kiútja nincs.

A február nehéz, hideg bilincs.
Taszít, de vonz. Miféle mágnes ez?
A télutó magába mágnesez.
Kívül retesz, belülről nincs kilincs.

De nem baj ez! – tűnődve gondolom,
A tél havát magamra gombolom.
Nem is hiányzik most a társ, a tett.

Reám szakadt a tél, mint háztetőre,
s amíg magam ki nem jövök belőle
kijön belőle pár hideg szonett.

Ambrus Győző: Petőfi

TÓBIÁS ÁRON

Mi lett veled, Magyar Rádió?

A rádió alkalmas arra,
hogy egységes kultúrsvonalra
emelje az egy nyelven élőket.

Móricz Zsigmond

Az első, korabeli dokumentumokra és vallomásokra épülő rádió-regény megírása 2002 tavaszán vette kezdetét. Egyszemélyes vállalkozásom, amelyet a Magyar Rádió Közalapítvány támogatott, 2006 tavaszán ért véget – s a Magyar Rádió első nyolcvan esztendejének történetét foglalta magában.

Kereken 2100 könyvoldal, négy kötetben: Fellegvár 1925–1945 – megjelent 2003-ban; Kettészelt égbolt 1945–1956 – megjelent 2004-ben; Szélárnyékban 1956–1990 – megjelent 2005-ben; végül a Visszajátszás 1990–2005 – megjelent 2006-ban.

Évenként egy, átlagosan félszáz oldalas kötet megfeszített munkáját veheti, pontosabban vehetné kézbe az olvasó, ha a Magyar Rádió Közalapítvány engedélyezte volna a könyvek könyvesboltokba kerülését, s az érdeklődő közönség – közöttük a szakemberek – számára a hozzáférést.

LEKTORI JELENTÉS

A kötetek lektora a Magyar Újságírók Szövetségének örökös elnöke, az első Príma Primissima-díjas magyar újságíró, Gömöri Endre volt. Lektori jelentéséből idézünk:

„Mindenekelőtt méltányolni szeretném azt a rendkívül színvonalas szerkesztői munkát, melyet a Rádió története immár negyedik kötetének összeállításában Tóbiás Áron végzett. Az anyagból kitűnik, hogy itt nemcsak az imponáló mennyiségről van szó, hanem a szelekció kifinomult voltáról és arról is, hogy az egyes anyagok előteremtése elmélyült kutatói munkát igényelt könyvtárban és szöveg- valamint hangarchívumban egyaránt.

Ennek alapján az a véleményem, hogy ezúttal a szerkesztés munkája szinte társ-szerzői rangra emelkedik, hiszen a kutatói tevékenység megfelelő szelekciót igényel, s ez azt eredményezte, hogy a szerkesztő alkotóvá is vált.

Ő szabta meg az egész könyv koncepcióját.”

Végül a summázat: „Összefoglalva az a személyes véleményem, hogy az első három kötethez hasonlóan ez a negyedik is – és ez talán minden dicséretnél és kritikánál fontosabb – kitűnő és egyszerre tanulságos meg szórakoztató olvasmány.

Úgy jellemezném ezt a négy kötetet, hogy jellegzetesen „éjjeli szekrényre való” könyvek. Bárhol kinyithatók, a legkényesebb ízlésű olvasó is talál benne élvezetes olvasni valót. Meg vitathatót is. Ez önmagában indokolná, hogy nagyobb nyilvánoságot kapjon, és ne váljon afféle zárt, vagy félig zárt anyaggá.”

NYOLCVAN ÉV KIMAGASLÓ TÖRTÉNELMI DÁTUMAI

A Magyar Rádió történetében végigvonuló kultúrtörténet két tanulsággal szolgált.

Az első: régi közhely szolgálhat magyarázatul. Egyetlen történelmi korszak rádiója sem lehet különb az adott időszak politikai-társadalmi-gazdasági-kulturális viszonyainál.

S lám, az élet mégis többször rácsúszott erre a megállapításra. Az 1930-as „békebeli esztendő” magyar rádiózása a legjobb európai közvetítő állomásokkal vált minőségileg egyenrangúvá, egyben tartalmas Aranykorra.

Az 1945 utáni demokratikus újraindulás éteri fellángolást váltott ki 1948-ig. Az 1956-os forradalom Szabad Kossuth Rádiója méltán szerzett – aggódóan – világhírnevet Magyarország hős népének.

A hazai rádiótörténet másik tanulsága az utolsó kötetben is nyomon követhető. A szabadságot ajándékba kapó Rádió Budapest 1990, a rendszerváltoztatás után újra a vajúdás állapotába került, akár az indulásnál, 1925-ben. Hogyan? ... Merre? ... Kikkel ... Miféle rádiósokkal, milyen műsorokkal? ... S honnan találunk „magunknak” hiteles vezetőket?

RÁDIÓS ÉLETRAJZ – DIÓHÉJBAN

1946 nyarán, egyetemi felvétel előtt kerültem „nyári gyakornokként” a Bródy Sándor utcai mesebeli hangpalota, a legendás Fellegvár irodalmi osztályára. Legnagyobb meglepetésemre az irodalmi osztály vezetője, Kolozsvári Grandpierre Emil szigorú „vizsgának” vetett alá magyar irodalmi ismereteimből.

Ezután megbízott egy 32 hétig tartó, vasárnap délután sugárzott sorozat megtervezésére és az egyes részletek kiválogatására „Az elbeszélés magyar mesterei” címmel. Ebben Jókai Mórtól a századvég klasszikus prózaíróin át a háborúban elpusztított mártír írók is szerepeltek.

Így ősszel hiába vettek fel az Eötvös Collégiumba – tizenkettő között a hatvan pályázóból az elméket megforgató versenyvizsgák sorozata után – visszavágytam: a rádió csodája véglegesen elvarázsolt.

Még azon az őszön véglegesítettek. Így még a régi, háború előtti stúdiók világából megismerhettem többi között Kilián Zoltánt, Pluhár Istvánt, Török Sándort, Ottlik Gézát, Cserés Miklóst, az „újak” közül szinte valamennyit, Schöplín Gyula műsorigazgatóval az élen.

A későbbi években, 1946 után ismertem meg az író Németh Lászlót, a színházi rendező dr. Németh Antalt, valamint 1956 után a BBC-rádiós Cs. Szabó Lászlót, akik az 1930-as évek rádiózásának kulcsemberei voltak.

Így 1946 nyaratól 1955 tavaszáig, fiatalon, gyakornokból riporterré és szerkesztővé váltam. Ám Nagy Imre miniszterelnök kegyetlen leváltásakor minden marasztalás ellenére otthagytam a Rádiót.

1956. szeptember elején rehabilitáltak, újra dolgoztam, de már csak külső munkatársként. A forradalom napjaiban, 1956. október 30-a és november 4-e között a

Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottságának demokratikus körülmények között, nyílt szavazással megválasztott tagjaként tevékenykedtem.

„Örökös” kitiltás követte rádiós működésemet. A rendszerváltozás hozta meg a „feloldást”. Rehabilitáltak, s újra az irodalmi osztály munkatársa lettem. Rádiós tevékenységem éve alatt mintegy másfélszáz riportot, önálló fél órás és egy órás műsört készítettem. Ezeknek jelentős része nyomtatásban is napvilágot látott A magyarok vére – Le sang des hongrois, tudósítások tollal és mikrofonnal című, Pethő Sándor-díjjal jutalmazott kötetemben (1997, második kiadás: 1999). A több mint akkori kétmillió forintba kerülő könyv kiadását a Párizsban élő, 1956 előtti rádiós Varga Ferenc finanszírozta.

A FILM ÉS A RÁDIÓ

1926 után, a rádiózás magyarországi elterjedésénél az esztéták érdekes párhuzamot vontak a két XX. századi újdonság, a film és a rádió elsődrendű sajátosságai között:

„A rádió pontosan fordítottja a filmnek. Mivel a film mindent megmutat, semmit sem bíz a fantáziára, kivéve a hangot, a beszédet... A film „nyugalomba” helyezi a fantáziát: bemutat mindent, amit csak elképzelni tudunk, szörnyű tengeri vihart, vasúti szerencsétlenséget, lángoló erdőtetőt, vadállatok mézárását Afrikában...

A rádió visszavezette az emberiséget Shakespeare korába, amikor egy kis táblára írták fel, milyen díszletet kell elképzelni a színpadra – és a közönség teljes illúzióval látta maga előtt a tróntermet vagy a csatamezőt. Ugyanúgy, ahogyan a XX. század első negyedében a rádió fülhallgatója, vagy a technikával eggyel előbbre lépve a rádiókészülékek hangszórója mellett ugyanennek a fantáziájáéknak lehetünk részesei.

A lélekgyógyász Freud professzor könyveit keresték meg a rádióhallgatás esztétikáját elemzők, hiszen azokban megtalálható volt, hogy minden szó bizonyos gondolatokat, a szavak megjelölt fogalomhoz fűződő régi tapasztalatokat, emlékeket támasztanak fel a hallgatóban.

És mindebben legfontosabb tényezővé, a rádióhallgatás nélkülözhetetlen alkatrészévé vált az emberi hang...”

ÓH, AZOK A CSODÁLATOS '930-AS ÉVEK...

A rádió aranykora a két háború közötti időszak volt még a háború kitörése előtti évtized. Amikor ebben az aranykorban az a bizonyos „ötösfogat” állott a műsorkészítés élén: a zeneigazgató Dohnányi Ernő, az irodalmi műsorokat európai szinten megalapozó Németh László (több mint tucatnyi pontból álló programjával: A magyar rádió feladatai), az irodalmi műhely majd egy évtizedes műsorainak gazdája, Cs. Szabó László, a hangjátékok és színházi előadások főrendezője, dr. Németh Antal, aki egyben a Nemzeti Színház igazgatói posztját is betöltötte, és a sportközvetítések műfajának megteremtője és mágikus mestere, Pluhár István.

Hosszan lehetne mesélni-beszélni róluk, ám inkább idézzünk egy különleges eseményt: amikor az angol rádió, a BBC „négyezer félórás flörtre”, azaz közvetítésre Budapestre érkezett.

Török Pál: Könyvcímlap, Zürich, 1982

Úgy indult, hogy a BBC rádiósrészlege felfedező útra szánta el magát a kontinens országainak behatóbb megismerésére. Hosszas mérlegelés után Párizs tündöklő fénypompáját, Velence nászutazásra csábító gondolás történelmét, Bécs egykori császár-városi keringőforgatagát félretolva, Budapest mellett döntött.

A háromtagú vezérkari stáb, Miss Francis Clare, a „legszebb angolt” beszélő színésznő, Mr. Eric Maschwitz, a BBC „variety” direktora és Mr. Val Gielgud dramaturg-igazgató nagy várakozással és reményekkel érkezett Budapestre.

„Night falls in Budapest” (Leszállt az est Budapest felett...) – ez volt a budapesti közvetítések kedves címe.

A BUDAI DOHNÁNYI-VILLA MEGHITT HANGULATÚ ZENESZOBÁJA

Szinte megállt az idő, amikor Eric Maschwitz köszöntötte a házigazdát, Dohnányi Ernőt és a vendégművészt, Bartók Bélát: – Hálásan köszöntöm Önöket. Számomra mindig emlékezetes lesz ez az est, amikor Liszt művét hallottam Dohnányi és Bartók előadásában.

Dohnányi: – Hallott már magyar zenét, amióta Budapesten van?

M.: – Igen, de nem a komoly magyar zenét. Attól tarok, hogy eddig csak a cigányzenét ismerem.

Bartók: – A jó cigányzene önmagában nagyon jó lehet.

M.: – Ebben nagyon is egyetérték Önnel. Bár lenne ilyen népzenenk odahaza, Angliában.

D.: – Népzene? A cigányzenét nem tartjuk magyar népzenenek.

M.: – Hát a cigányzene nem eredeti magyar népzene?

B.: – Nem, nem, nem. Ez olyan tévedés, amelynek Angliában is sokszor lesznek áldozatai.

M.: – Úgy emlékszem, Liszt maga állította, hogy a magyar zene a cigányzenéből ered.

B.: – Abban igaza van, hogy Liszt mondotta, de ő is tévedett.

M.: – Milyen hát akkor Magyarország népzeneje?

B.: – Sok ezer különböző fajtájú és eredetű dal.

D.: – A cigány nem zeneszerző. Nem maga költi a dalt. A dalokat a magyar földműves nép őrizte meg évszázadokon át, és alakította saját ízlése szerint. A cigány ezeket a régi magyar népdalokat a saját játéktílusába ülteti át.

M.: – A cigányzenélés stílusa tehát nemzetközi?

D.: – Úgy van! A cigány hallás után tanulja meg a dallamot és egyéniségével színezi. Volt egy igen ügyes cigánynövendékem a Zeneakadémián, aki zeneszerzést tanult. Egy nap megleptem, amikor a Tannhäuser-nyitányt játszotta zongorán (a mondottaknak megfelelően játssza zongorán a nyitányt).

D.: – Nem, nem – szoltam hozzá –, ezt nem így kell játszani! Wagner így írta (a wagneri értelmezésben játssza a nyitányt). A cigány azonban újra és újra és megint újra elkezdte, de egyre rosszul játszotta. Így! (zongorán bemutatja).

M.: – Most már értem. Volna szíves nekem egy népdalt elzongorázni, és megmutatni, miképp formálják át azt a cigányok?

D.: – Rendszerben van. Bartók kollégámnak jó ötlete támadt. Van egy régi magyar népdal, melyet Liszt egyik rapszódiajában cigányos játékmódban használt fel („És akkor szép az erdő, mikor zöld” című népdal játssza Liszt átíratában.) Megfigyelte a cigányos játékmódot?

M.: – Hogyne, igen jól.

D.: – Most megkérjük Basilides Máriát, énekelje el ezt a dalt úgy, ahogy egy magyar földműves énekelné.

M.: – Különös nekem, művésznő, hogy Önt itt Budapesten egy szalonban hallom énekelni. Hányszor hallottam odahaza Londonban rádió!

Basilides: – Bizony, sokat vagyok Londonban. De most bemutatom Önnek, hogy énekelte ezt a dalt a magyar nép.

D.: – Kérem, volna szíves most ugyanezt a dalt Kodály Zoltán, modern magyar zeneszerzőnk átíratában énekelni?

M.: – A magyar zeneszerzők ihletet merítettek a népzeneből.

D.: – Természetesen.

M.: – De nem a cigányzeneből.

D.: – Nem, nem, mert mint az imént említettem, az csak játékmód. Hát akkor kérjük most a dalt Kodály átíratában.

(Basilides Mária Kodály dalát éneкли.)

A nagyközönség nem tudta, de nem is tudta elképzelni, hogy a közvetítések milyen technikai felkészültséget igényeltek.

Talán Eric Maschwitz rekordja lett a legértékesebb. A riporter szombaton este 10 óra 14-től 10 óra 22-ig a Bátyasétányon dolgozott, szmokingban, öt perccel később már a Lukács fürdő iszapjában heverészett teljesen levetkőzve, hogy a gyűrőpadról történt felkelte után kilenc perc múlva teljesen felöltözve a Sándor utcai stúdió mikrofonja előtt vegyen búcsút a magyar közönségtől.

A vetkőzés és öltözés a száguldó és lehúzott függönyű autóban történt.

A Rádióélet hetilap munkatársai megkérdezték az angol színésznőt, melyik közvetítés tetszett a legjobban.

– ...that's nice – mondja a színésznő, Miss Francis Clare – történelem és kultúra van itt ebben az öreg városban, eddig azt hittem, hogy csak cigányzene, lakodalom van itt...

– Igen... – felelte Maschwitz – ha Budavára nem lett volna, akkor ma a Koránt tanítanák Oxford és Cambridge Collegeiben.

ITT RÁKOSI MÁTYÁS BESZÉL...

Schöplín Gyula műsorigazgató, még a rendszerváltozás előtt hazalátogatott 1949 óta tartó angliai emigrációjából. Emlékeit elevenítette fel régi rádiós társainak:

– 1946. május elsején a pártelölkelességek páholyába kaptam meghívást, s magammal vittem hétéves kisfiamat is. Mialatt a felvonulásra várakoztunk, Rákosi körüljárt, s mindenkivel váltott néhány keresetlen szót. Mikor hozzánk ért, Gyurka fiam fejére tette a kezét, és nyájasan megkérdezte tőle: – És te, kisfiam, milyen párthoz tartozol? – Gyurka, akinek modora hagyott némi kívánni valót, hetykén odavágta: – A számárpárthoz! – s egy jól irányzott rúgást intézett a jó Rákosi bácsi felé. Rákosi mosolyogva elütötte a dolgot, és továbbment. (Gyurka ma, Schöplín Györgyként a FIDESZ képviselőjeként a brüsszeli Európai Parlament tagja).

– A Rádióra külön terhet rótt a választás – folytatta emlékezését az 1945 utáni első rádiós-műsorigazgató. – A vezérelv ugyan változatlanul az egyenlő mércével mérés volt a pártok között, de mikor a pártközpontból lejött az utasítás, hogy Rákosinak ezt vagy azt a beszédét egészében közvetíteni kell, ez ellen nem volt apelláta. A baj csak az volt, hogy Rákosi járta az országot, és igen sok beszédet mondott. Ráadásul szónoklatai, szovjet mintára, órák hosszat tartottak. S míg a kivezényelt tömegeknek nem volt más választásuk, mint végighallgatni ezeket a tirádákat, én tisztában voltam vele, hogy a rádióhallgatóságnak van egy lehetősége, hogy véleményét kifejezze: csak le kell kattintani a gombot... Akkor még nem tartottunk ott, hogy a tömb- és házmegbízottak lakásról lakásra füleljenek: kinek hallgat a rádiója...

GÖMÖRI ENDRE RÁDIÓS EMLÉKEIBŐL

– Szirmai Istvánt most nevezték ki a Rádió elnökévé. Ott nincs külpolitikai rovat. Menjél, föl hozzá, fel fog venni – biztattak barátaim.

Szirmai akkor 43 esztendő volt. Először Romániában, majd Magyarországon kapcsolódott be az illegális kommunista mozgalomba. 1943 végén Horthy katonai elhárítói letartóztatták, és a vezérkari főnökség különbíróasága 1944 februárjában 15 évre ítélte. Számomra ismeretlen körülmények között sikerült átszöknie a front túloldalára, és 1945 után a Kommunista Párt szervező titkára lett.

Amikor új állásom felé ballagtam a Bródy Sándor utcában, nem tudtam, hogy Szirmaira is árnyék vetődik, mint a letartóztatott Rajk Lászlóra, csak nem olyan halálos.

1989 őszén tudtam meg, hogy a pártközpontból miért került Szirmai István a rádió elnöki székébe. Ez a történet egy Andersen mesével is felér. Így hallottam: „Szirmai és Szalay András a pártközpontban viszonyt kezdtek Rákosi titkárnőjével, aki egyben a titkárság és a Politikai Bizottság jegyzőkönyveit is írta. Ily módon akartak bizalmas információkhoz jutni. Kitétek a szűret mindkettőjüknek. Még szerencse, hogy Szirmaiból rádióelnök lett, míg Szalay Andrást, mint a Rajk-per harmadrendű vádlottját, kivégezték”.

Szirmai szerette az életet, és ez elviselhetővé, sőt időnként vidámmá tette a mi életünket is, és nemcsak a mi életünket, de a munkát is a Rádió „zárt” világában. Mert zárt volt a Rádió a szó rácsos értelmében is: Rácsajtó és hét lakat zárta a titkos ügykezelés helyiségét, ahol a kéziratokat tárolták. Szirmai azonban, ha szükség volt rá, szét tudta feszíteni ezeket a rácsokat.

A szovjetizálás bárdja végül 1953 elején Szirmaira is lesújtott. Letartóztatásának eredője Sztálin torzult agyának utolsó „terméke”, a zsidó Kreml-orvosok „gyilkos összeesküvésének” regéje volt. Rákosi nyomban megkezdte a megfelelő magyar változat (magyar zsidóper) előkészítését.

Ennek a manővernek lett egyik kiszemelt áldozata Szirmai István, aki per híján 1954-ben kiszabadult a börtönből, 1955-ben rehabilitálták, s kinevezték a Zálogház igazgatójává.

1953. március 5.: meghalt Sztálin – és június 17-én Kelet-Berlinben már felkelés robbant ki a szovjet megszállás ellen. Ezt két nap alatt összezúzták a megszálló csapatok. Mégis ez volt az első jele annak, hogy Sztálin halálával nemcsak az önkényuralom legabszurdabb és legförtelmesebb szakasza ért véget, hanem egyben meg is kezdődött valami. A szovjet hatalmi szférán belül felbukkant a nyílt szembe fordulás lehetősége a moszkvai központtal.

Moszkvában ezt érzékelték is. Alig néhány nappal a berlini fellángolás után a szovjet párt elnöksége sürgősen Moszkvába rendelte a magyar párt vezetését. Akkor Sztálin jobb keze, Malenkov vette át a hatalmat, a második ember pedig Berija, a szovjet titkosrendőrség vezetője lett. A magyar küldöttséget természetesen Rákosi vezette, és villámcapásként érte Berija megjegyzése: „Mi az, maga még mindig itt van? Még mindig maga a miniszterelnök Magyarországon?”

Rákosi ismerte a Kreml törvényét, és tudta, hogy adott pillanatban tehetetlen. Elfogadta, hogy Sztálin utódai Nagy Imrét tegyék az oldala mellé miniszterelnöknek.

Nagy Imre ebben a történelmi pillanatban még nem volt egyéb óvatos kommunista reformátornál, és ránehezedett annak a súlya, hogy maga is csak „lépcsőfokon” állott. Ha politikáját meg akarja védeni, kénytelen volt a Kremlhez fordulni. Júniusi programjának és különösen a Hazafias Népfront alakuló ülésén elmondott beszédének hangvétele mégis jelezte, hogy a Moszkva iránti elkötelezettség súlyával a vállán ugyan – de elindult azon az úton, hogy nemzeti politikussá váljék.

Ez a lehetőség csak lassan oldódott, hogy azután imponáló erővel gyorsuljon fel 1956 forradalmi napjaiban. 1956-ban, október 30-án volt a nagy rádiós gyűlés, a koros Bródy Sándor utcai ház legnagyobb, épségben maradt stúdiójában, a híres Hatosban. Munkástanács, szenvedélyek, közbeszólások, szavazás. Megválasztják a Szabad Kossuth Rádió szerkesztő bizottságát. Én is köztük vagyok.

Azután húsz évig nem tehettem be a lábam a rádióba.

Mégis, amikor majd fél évszázaddal később megajándékoztak a Prima Primissima díjjal, nem mondhattam mást a Nemzeti Színház nézőközönségének, mint azt, hogy a Szabad Kossuth öt keserves, csalódásokkal teli napját hatvan esztendő újságírói létezésem legértékesebb időszakának vélem.

KÁDÁR JÁNOS TRÓNFOSZTÁSA

Részletek Árje Palgi izraeli újságíró cikkéből (Ál Hamismár, Tel Aviv):

Aczél György, a „kettes számú ember” Izraelben. Intellektusa, karizmája mágnesként vonzza a híveit, taszítja az ellenfeleit. A budapesti izraelita fiúárvaházban kezdte, sokoldalú tehetsége és szilárd meggyőződése nagy magasságokba emelte, kétszer is lebukott közben, most pedig idős korára megint elárvult, s mint történni szokott, elvarátai is hátat fordítanak neki. Keserű ember lett, aki ezt mondja a magyarországi helyzetről:

„Olyan most az ország, mint a nagy hasú nő: csak majd egy idő múltán derül ki, magzatot hord-e vagy daganatot”.

72 évvel ezelőtt született munkás apától, kispolgári, költészetet kedvelő anyától, Appel néven. Apja hamar elhalt, édesanyja kénytelen őt és húgát árvaházba adni. Első politikai és szociológiai ismereteit a „Hásomér Hacair” szervezettől kapta, s most, amikor – egyébként hivatalos meghívásra – életében először jött Izraelbe, ahol végig Árje Palgi kalauzolta, legelőbb is egykori pesti Hásomér-oktatójával, Jehuda Zsoldossal sietett találkozni közel 6 évtized után. Velük látogatta végig a Hásomér alapítású kibucokat. Ezekről elragadtatással nyilatkozik...

Még itt volt, amikor Pesten Kádárt végképp megfosztották minden címétől és rangjától. Őt magát még nem, ma is vezetője egy tudományos intézetnek, de amikor azokról beszél, akik a haldokló Kádárt becsmérlik, önmagáról szót sem ejt. Komor arckifejezése azonban elárulja őt, hallatlan önfegyelme ellenére is:

„Amiben hittünk, amiért szenvedtünk, azt most az antikommunisták lábbal tiporják, minden vívmányunkat elvetik, becsületünkbe gázolnak. Képesek voltak lelkesen fogadni Horthy unokáját...”

Nagyon elárvult az egykori árvaházi növendék, s még utóvédharcokra is kényyszerül. Mikor volt oktatója, Zsoldos aggódalmasan faggatta, mi lesz Magyarországgal, mi lesz a magyar zsidósággal, karját széttárva felelte: „Nem tudom. Minden megeshet.”

A HALOTTAKAT EL KELL TEMETNI...

1989 tavaszának egyik napján kelleténél jóval élesebben – vagy csak én képzeltem így? – cseng a telefon. Felveszem a kagylót. A Televízió Napzárta című esti műsorától jelentkezik egy kellemes női hang: – Tóbiás Áron?... Legyen szíves ma este tíz órára befáradni a Szabadság térre... Azért egy órával előbb, hogy biztonságban legyünk. A ma esti tizenegy órás Napzártaiban szeretnénk, ha szerepelne a Nagy Imre könyvével.

Kérdezem, kik lesznek a beszélgető-partnereim? Válasz: – A most megjelent Nagy Imre könyvek szerzőit maga képviseli, a másik oldalt a történész Berend T. Iván, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. – És ki lesz a riporter? – préselem ki magamból a kérdést, a nagy tekintélyű név hallatán, akit ráadásul éppen aznap neveztek ki a Németh Miklós kormány legfőbb Tanácsadó Testületének elnökévé. A válasz kérdésemre: – Hétfő van, és hétfőnként a műsor vezetője Ipper Pál.

A meglepetéstől alig tudom visszatenni a helyére a telefonkagylót. Első, talán még tudatalatti, suhanásnyi gondolatom: – Ezek engem le fognak darálni.

A Napzárta stúdiójában Ipper Pál kimért udvariassággal fogad. 1955 tavasza óta nemhogy nem beszélünk, de még csak nem is láttuk egymást. Jómagam – szerencsés fordulattal – 1955 áprilisában, Nagy Imre miniszterelnök megbuktatása idején elkerültem a rádiótól az akkor megalakult Írószövetségi könyvkiadóhoz, a Magvetőhöz, szerkesztőnek.

Ipper Pál viszont már „civil egyenruhába” öltözve, levetve ÁVH tiszti „igazi” egyenruháját, a Rádióban főcenzorként működött. Egyenruhában utoljára, mi rádiósok, 1953 tavaszán láttuk: az ÁVH rádiós-megbízottjaként a pártközpontból ő hozta zárt borítékban a hírt: Sztálin elvtárs meghalt.

Azóta Ipper Pál még fényesebb karriert futott be. Az 1960-as évek második felében – ha jól emlékszem az időpontra – hat vagy hét esztendeig a Magyar Rádió New Yorki tudósítója lett, az ENSZ-hez delegálva. Majd hazajöve – miután Amerikában elsajátította a politikai újságírás legmodernebb manipulációs módszereit –, az 1970-es évek elején vele indították meg az akkori idők legravaszabbul működő szombat délutáni rádiós magazinját, a 168 órát. Amelyik a Kádár-diktatúra idején mintha „új időknek új dalait” zengené, tulajdonképpen a nagyszámú hallgató közönség előtt alig észrevehető, finom eszközökkel, az „Öfelsége ellenzéke” szerepében tetszeleghetett. Hiszen olyan híreket és kommentárokat közölt, amelyeket egyetlen más írott és elektronikus médiumnak „eszébe nem jutott” közölnie.

Háromnegyed tizenegy körül frissen, ruganyosan, ha jól emlékszem, könnyed sportöltözékben megérkezett a vitathatatlanul nagytekintélyű Berend T. Iván. Kiderült, valóban kitűnő formában van, mivel alig néhány órával azelőtt kiadósat teniszezett a budapesti amerikai nagykövettel, Mark Palmerrel.

Reflektorok fényárjában végre megkezdődött a műsor. Ipper Pál így kezdte:

– Kedves nézőink! Egyszeriben budapesti, és remélem, a vidéki könyvesboltokban is megjelent három nagyon érdekes könyv... Mutassam meg őket... Látható?... A Nagy Imre-vonal... Következő. Ember Judit: Menedékjog 1956... És végül, de nem utolsósorban Tóbiás Áron: In memoriam Nagy Imre...

Ezek után bemutatta a műsor vendégeit, majd feltette az első kérdést Berend T. Ivánnak:

– Hadd kezdjem egy engem izgató kérdéssel, és szeretném a véleményeket hallani. Igazam van-e, ha azt gondolom, hogy ha nem de iure, de a három könyv megjelenésével de facto Nagy Imre rehabilitálása megtörtént?

Ezután Berend T. Iván hosszas professzori szigorral elmondta, hogy még nem, mivel a felmutatott három könyv csak hozzájárul a tények feltárásához, dokumentumokkal. Különbön is külön kell választani a történelmi munkákat, vagy a publicisztikai, a dokumentumok feltárásával illusztrált könyveket. És ezután ott van még a politikai, de attól is külön választva a jogi megítélés. Majd így fejezte be mondani-valóját:

– Mindenesetre mindez a nyilvánosságnak egy új fejezetére utal. Ennyire tiltott téma, egy ennyire tabu téma, amiről valóban nem jelenhetett meg, nem hangozhatott

el semmi, most ilyen természetességgel és ilyen mértékben láthat napvilágot... Ez nagyszerű jelenség. Én azt hiszem, hogy egy hosszú ideig tartó, sok évtizedes elfojtás, elhallgatás, sőt, sok hazugság után ilyen elementáris erővel feltörő, ismerjük meg a tényeket vagy kifejezése, ez nagyon egészséges jelenség.

– Áron... – szólított fel a válasza barátságosan Ipper Pál.

Berend T. Iván okfejtését hallgatva a lényegre igyekeztem koncentrálni.

– Hadd válaszoljak az eredeti kérdésre. Úgy gondolom, hogy amíg nincs eltemetve Nagy Imre, addig ne is akarjuk rehabilitálni őt! Az első: a tisztességes temetés! Ez a görögök óta az európai kultúrában így szokás, így szokott lenni... Amennyiben egy holttestet tisztességesen eltemetett a család, az ország, és hírül adatik az, hogy ő már fejfá alatt nyugodhat, akkor kerülhet sor, úgy gondolom, a rehabilitációra.

KARINTHY FERENC NAPLÓJÁBÓL (A HÁROM KÖTET MEGJELENT 1993-BAN)
1989. május 26. Róma

Otthon június 16-án Nagy Imre monstre temetése a Hősök teréről, harangok, országos gyásznap.

Ó, az én próféta lelkem! Hányszor mondtam, s nem hitték el: nem kell rendszer-változás ahhoz, hogy Nagy Imréről nevezzenek el utcát Budapesten.

Szégyelljék magukat, akik az elmúlt harminchárom évben annyit ellenforradalmaztak, árulóztak, nagyimréztek, fehérterroroztak, fasisztáztak, börtönért, bitóért kiáltoztak, és a többi és a többi. Szégyenkezzenek, szálljanak magukba, maradjanak csöndben: ne ugráljanak, ne nyüzsögjenek, ne „javítsanak” – ez a hirtelen szerepváltás éppoly hazug, hiteltelen, ártalmas, mint a korábbi tülekedésük. Gondolkozzanak el az életükön, menjenek nyugodtan haza, nem törődik velük senki: a nyakazás ezúttal elmarad.

1989. június 16. Róma

Otthon ma van Nagy Imre ünnepélyes temetése, ott a fél világ, innen is Craxi, Ochetto, Natta. Reméljük, este be tudjuk hozni a tévén.

Pozsgay azt nyilatkozta a Republicának, hogy a diktatúrát és a sztálinizmust temetik. Szerintem többről van szó. Magyarországon valami egészen új dolog kezdődik, és senki se tudja, legkevésbé én, hogy micsoda. Elég vegyes érzelmekkel nézek a jövőbe. Az elmúlt 33 vagy mondjuk 44 év minden hibáját, bűnét, szemétségét ismerjük. De azért többé-kevésbé kiismertük magunkat benne, tudtuk a járást, mikor kihez, hová lehet fordulni. A jövő e tekintetben teljesen homályos. Egészen új világ jön, új emberek, új intézmények, és én 68 éves múltam. Másutt újra kezdeni messze késő, otthon köd s pára. Ezért félek hazamenni, bár szívem egyik fele ujjong, a másik reszket. Ezért halogatom, és csücsülök itt a világ végén.

1990. január 6. Hévíz

Hazámban háromszor derült ki a kommunizmusról, hogy nem megy. Először Kun Béla, hosszabb ideig tartott Rákosi alatt, még tovább Kádár alatt. Érdemes ezzel még próbálkozni?

MIÉRT NEM KELLETT A RÁDIÓNAK AZ '56-OS REHABILITÁLT RIPORTER 150 MŰSORA?

1989. március 15-ével – még az országgyűlési választások előtt rehabilitált a Magyar Rádió több mint 33 év elteltével. Majdnem úgy, hogy nem is kell bejárnom, csak a fizetésemért. De hát én dolgozni szerettem volna a Rádióban, újra, ha egyáltalán tudok még?... Nem könnyen, de kaptam műsoridőt, mivel jó néhányan már csomagolni kezdtek, hogy távozzanak...

A végén hosszú esztendőök alatt 150 műsoromat adta le a Rádió, sorozatokat, többi között, mint a Megmentett hangszalagok írókkal, művészekkel – a Hogyan láttam a XX. századot?, tudósokkal – Világ vándorai hazatalálnak címmel hazatelepült vagy hazalátogató emigránsokkal. Ám szigorúan csak egyetlen egyszer, s a legkülönbözőbb időpontokban, az adókon váltakozva, rossz műsorsávokban. Például az évtizedekig londoni emigrációban élő Cs. Szabó Lászlóval felvett hangszalagot éjjel 2 órakor közvetítették.

Holott éppen Cs. Szabó többet érdemelt volna, hiszen az 1930-as években ő volt a Rádió irodalmi osztályának vezetője egészen az 1944. március 19-i német megszállásig. Kiváló vezetői munkásságát annak idején még a Budapestre látogató BBC vezetők is elismerték.

Készült egy felvétel az 1956 után kereken négy évtizedig Amerikában élő Horváth János professzorral, aki 1990 után hazatelepülve országgyűlési képviselő, majd az országgyűlés korelnöke lett. 90. születésnapján a Parlament Vadászttermében hatvan fős ünnepi vacsorát adott tiszteletére Orbán Viktor miniszterelnök, csak éppen a Magyar Rádió feledkezett el erről a hangszalagról, amely pedig felidézte amerikai életútjának fontos politikai eseményeit, a világpolitika érdekes, intim hátterével.

Az érdekesség kedvéért említem meg, hogy az új évezred eljövételével minden hivatalban lévő rádióelnöknek hosszas és részletes levelet írtam erről a 150 „elfekvő” műsorról, ám vagy nem kaptam választ, vagy olyan választ kaptam, amelynek semmi következménye nem lett.

Egy ízben sikerült személyesen találkoznom – a pontos időpont a későbbiekből mindjárt kiderül – a Kossuth adó főszerkesztőjével. Ez egy bizonyos nap délutáni órájában történt. S amikor sorolni kezdtem, hogy sorozataimban kik szerepeltek, Kosáry Domokos történész, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének nevéhez érve, a rádiós megdöbbenve szinte felkiáltott: – A déli vagy 1 órás hírekben most mondták be, hogy meghalt.

Így került „azonnal” műsorba a Kosáry Domokossal készített beszélgetés újra még aznap este, amelyben történészi pontossággal többek között azt elemezte hosszán, hogy mi volt a különbség a kemény diktatúra és a puha diktatúra között... De ehhez meg kellett halnia.

Hogy azért pontos legyek e visszaemlékezésnél, mutatóba egy-egy beszélgetésem megint műsorra tűzték. Így hallhatta újra a rádióhallgató például Tersánszky Józsi Jenő vagy Weöres Sándor hangját, visszaemlékezve életük fontosabb eseményeire.

Viszont nem ismételték meg például Pilinszky Jánossal készített egy órás beszélgetésemet. Ugyanekkor a Televízió örömmel tűzte újra programjába a kiváló költő pazar gondolatokkal telített vallomását. Vagy a Rádiónak nem kellett egy, szerintük „katolikusnak számító” költő immáron klasszikusnak tekinthető személyisége? Nagyon sokszor elgondolkoztam már azon, hogy miért nem kellett éppen a rendszer-változás demokratikus körülményei között például a tudósok közül az atomfizikus Marx György és a nemzetközi jogász Valki László vagy az írók közül Illyés Gyula és Németh László, aki ráadásul a harmincas évek rádiózásának első olyan személyisége volt, aki még a mai napig sugárzó hatással fogalmazta meg a tennivalókat A magyar rádió feladatai címmel.

Vajon mikor kaphatok választ mindezekre a Magyar Rádió vezetőitől? Nem gondoltak soha arra, hogy ilyen körülmények között vétek, sőt bűn 150 rádióműsort el-sikkasztani, s eldugni a hangarchívumban, ha egyáltalán még ott megtalálhatóak egy ’56-os műsorai? Elsősorban nem énmiattam, hanem a 150 nagyszerű magyar elme miatt, akiknek életét, történeteit, hangját nem elég egyszer leadni. Vagy ilyen gazdagok vagyunk, hiszen velük sem én, sem más nem készíthet már portréműsorokat, mert már régen nincsenek közöttünk.

A mai rádiózás vezetői és szerkesztői, úgy látszik, hogy csak a Kádár-diktatúra rádiózásából találtak és találnak ismételni valót, az 1990 után felvett műsoraimból nem? Régi rádiós szabály, hogy a legjobb műsorokat újra és újra ismételni kell, már csak a felnövekvő nemzedék érdekében is.

Arra az ókori átokra nem gondoltak 1990 után a Magyar Rádió vezetői, hogy aki a múltat eltagadja, az nem érdemli meg a jelent sem. Hozzátenném, hogy 150 rádióműsor eltűnése nem teszi-e szükségessé egy felsőbb hatóság által végzett vizsgálat megindítását?

PETRŐCZI ÉVA

Rendhagyó párbeszéd az anyaságról

KÉRDEZ: JANÁKY MARIANNA

I. „A terhes nő a nagyság, az erő, a szépség jelképe. A szűz a megsemmisülés, az anya az élet örökkévalósága.” (Émile Zola) Te hogy gondoltod, hogy fogalmaznád meg?

Milyennek látom az anyaságot? Én Zolánál mindenképpen szelídebben, szerényebben és mértéktartóbban fogalmazok, immáron tíz utód (négy gyermek, hat unoka) „ősanyjaként”. A szűz sem szükségszerűen a „megsemmisülés” jelképe az én szememben. Gondoljunk csak Brecht hősnőjére, az anyaszívű Gruséra, aki fizikailag *virgo intacta volt ugyan*, de mégis csupa erő és jóság, egy kis hercegi gyermek megmentője! És, ha már drámát említettem, Lorca Bernarda Albá-ja testben *magna mater*, de erejével fojtogatja szülőtteit. Ami a terhességet illeti: most 43 éves elsőszülött lányomat nem sokkal anyai nagymamám halála után kezdtem várni. Akkor is, azután is, a következő három gyerekem születésekor is, úgy éreztem: minden gyermekvárással, minden szüléssel „visszaadhatom” egy kicsit a világnak Mindazokat, akiket már elveszítettem. Vagy nekik az ő elveszített világukat.

POST MORTEM

A hűtőgépek morájába,
a halott hús fagyába
belevész utolsó álmod:
fehér napernyőd
lepkecsattogása.
Rebben a magzat
a méh melegében:
készítem
immár felnevelőmet,
oszlást dajkáló
testben is lepkét
lebbentő álmú
holt nagyanyámat
föltámadásra.

Saját sorsomtól egy kicsit elvonatkoztat egy másik teresség-versem, amelyet Jan Vermeer van Delft „Gyöngymérő asszony” című híres képét nézve fogalmaztam meg. Ezt a képet először reprodukción kaptam meg, irodalmi anyámtól, Karig Sára műfordítótól, s azután jó tizenöt évvel később, Washingtonban, alig tudtam elszakadni a kép eredetijétől, amelyből valóban az „élet örökkévalósága” sugárzik. És olyan, nagyon nagy nyugalom, amilyenben soha nem lehetett részem:

ÖNARCKÉP JAN VERMEER MODORÁBAN

Mérlegemen nem gyöngyöt, aranyat
merek: szavak
súlyosulnak kezemben:
„Nő az írógépnél” –

bájos enteriőr –
melléknevekhez bújok
tomboló igék elől,
s borzolt hajam alatt

vászanfőkötős békét
áhít az agy: egyetlen,
meg nem írható nyugalmú
pillanatot,

amelyben egy lennék
közületek,
várakozáshoz értő
vermeeri asszonyok.

2. „Az anyai ösztön istenien állati.” (Victor Hugo) Neked mi erről a véleményed?

Az anyai ösztön „istenien állati” is egy kicsit másként látom. Nagyjából úgy, ahogyan alábbi két versemben megfogalmaztam, legkisebb gyermekem, egyetlen fiam születése után, majd történetesen az ő fogzásának időszakában. Mindkét vers egyszerűbben, zsigeribben és természetesebben kezeli az anyaság kérdését, mint az anyai ösztönt istenítő-állatiasító Hugo. Persze, nekem, nekünk, anyáknak ez könnyebben megy – hiszen átéltük!

NEGYEDSZER

Negyedszer. Fehér vászon
spanyolcsizma,
vaskengyel.
„Mikor jöjök a gyerekért?” –
Gumikötényes angyalok
fején a vágta közeli végét
zöld sapka hirdeti.

Negyedszer.
nedves gézszorompó
állja útját a jajgatásnak –
a Csuklószalagrend
új jelöltjét várják
emberek, tárgyak.

És várom én,
hogy megváltson, legalább amíg
étele-itala leszek;
pár hónap,
s lassan ő is
eloldozza tőlem magát
rend és törvény szerint.
Negyedszer.

A „fogzási versben” pedig azért inspirált éppen Szenci Molnár Albert naplója, mert ifjú éveimben vérig sértett és bosszantott, hogy környezetemben olyan sok férfi tartotta (NEM a férjem, ő már ifjú tudósként is a pelenkázás világbajnoka volt!) a csecsemők életében való részvételt szigorúan női magánügynek, amely az erősebbik??? férfíui nem képviselőiben csak unalmat kelt... Ugyanakkor, egy Szenci Molnár kaliberű ember nem restellte kisfia fogzását beírni a naplójába, komoly teológus-literátorként.

A 151. ZSOLTÁR

*„1613. november 1. Ez nap látta házám népe fiamnak, Jánoskának két alsó fogait.
November 21. Fiamnak két felső fogai nőni kezdtének...
1614. március 10...láttatott fiamnak ötödik foga jobb felől... Április 3. ...Elváltatott
fiunk.”*

Részletek Szenci Molnár Albert Naplójából

Zsoltár ez is,
ez a szüksézávú
tejfog-leltár:
a százötvenegyedik.

Tudjuk mi mind,
megváltó kanálkoccanásra
lesők, hogy nincs
ezidőtájt a teremtésben

Nagyobb örömünk, mint ama
végre! – „láttatott”,
s hogy szóra méltó
minden gond,
ha emberi.

Csak így tudhatunk
a halálnak ellene mondani.

3. *„Az anya mindenekelőtt gyermeke szeretete után áhítózik, még akkor is, ha ez a gyermek fejlődésére káros.” (Pierre Curie) Mit gondolsz, a szeretetével tényleg képes felfalni a gyermekét egy anya?*

Ami Pierre Curie gondolatát illeti: nyilván vannak gyermekeiket szeretetükkel „felfaló” anyák, ismerek is ilyeneket, de nem tartozom közéjük. Következésképpen EZ a problematika, EZ a jelenség egyetlen, saját anyaságomat leképező versemben sem jelenik meg. Ennek inkább egy kicsit áldozata voltam, az ötvenes években, amikor apám politikai fogolyként végiglakta Magyarország legillusztrisabb börtöneit, s én éreztem úgy olykor, hogy anyám szeretete, tárgyilagosan nézve teljesen megérthető velem-büszkélkedni-akarása felfal, de legalábbis fojtogat olykor. Anyu nagyon nem szerette ezt a versemet, alaposan megsértődött, amikor a rádióban, egy versműsorban meghallotta. Bár nem állt szándékomban megbántani, úgy érzem, nagyon az eleve-nére tapintottam ezzel a verssel.

EZ IS TÖRTÉNELEM

Filctollal tetovált
kis indiánjaink
(szappannal síkáljuk
néha még a nyelvüket is)

aligha érthetik
e málnaderengésbe fakult
ős-színesfénykép
SOS-jeleit,

s hogy mi jajong
az illedelmes,
porcelánmosolyú
kislány

anno 1955
bizonyos körökben
kötelező
infánsnökelkéi

-sötétkéék, puffos ujjú
„ruhácska”, hófehér
pikégallér, s persze
a simára kefélt „búb”,

az ükök presztizsét
(Jobb híján!)
védő hajtekercs
mögött: mennyi

fojtogató, mert
visszanyeldekelt
sírás és jókedv,
és mennyi szégyen...

Közülük egy
ma is végigver rajta:
hogy hiába akarta,
szőke bocs-magát

még Legatin-ringatta anyja
(apja ötödik éve *ült*)
kedvéért se tudta
a balettórán

hattyúvá vedleni...

*

Szerették.
Mint egy jóvátételt.
Nehéz volt nem sikoltani.

4. „Kit anya szült, az mind csalódik végül.” (József Attila) Fel lehet erre készülni szerinted?

„Kit anya szült... A kérdés nyilván arra irányul, hogy – akár sok konfliktust, nagy hallgatásokat, kölcsönös meg nem értéseket követően, fel lehet-e készülni egy anya halálára? A válaszom, háromszor is: NEM, NEM és NEM. Engem 1997 augusztusában, Németországban, egy wolfenbütteli könyvtári kutatóúton ért el anyám halálának váratlan híre. Augusztus 10-én, négy nappal hetvennegyedik születésnapja előtt halt meg, bal szívkamrai elégtelenségben. Akkor, amikor meghalt, egy vasárnapi napon, a Harz hegység városkáit jártuk egész nap, s a kirándulást követően, kora este, mint később kiderült, épp távozása pillanatában, életemben először szorító szív tájéki fájdalmat éreztem. Ugyanitt, Wolfenbüttelben bukkantam rá néhány évvel később ifjúkora egyik kedvenc, ma már nem divatos parfümjére, a Jereviens-re. Bár nem igazán az én illatom, több üveggel is vettem belőle és megszületett az alábbi, rendhagyó, illatos rekvium:

JEREVIENS

anyám kedvenc kölnijére

Ott, halálhíred városában
került elém
ifjú éveid illata –
Krasznaja Moszkva-pácos,
áporodott időkben,
ötvennégy táján, Pécssett –
a csoda maga.

Ott, halálhíred városában
nekem a visszatérés illata,
apró feltámadás-előleg,
három karcsú palackba zárva,
dobozán pufók aranyangyal,
a végleges halál oldódó rettenete.

Jereviens –
kicsiny, köznapi irgalom,
nem női pipere.

Wolfenbüttel, 2008 július – Pécs, 1954 nyár

5. „Ölbe emelhető kicsinységében most még soványabbnak láttam őt, kis, pihenő szaladgálásnak a felmelegedett földön.” (Sütő András) Te milyennek látod az édesanyád?

Milyennek látom anyámat, aki fantáziadús, színes, világ-habzsoló és kalandvagyó volt világ életében? Egyáltalán nem olyanak, mint embóliába, majd két évvel később halálba-torkolló balesete, combnyaktörése után, amelyből már nem tudott magára találni. Hanem olyanak, mint sok-sok fényképén: hol kedvesen, kamaszosan, hol kevésbé kedvesen dacosnak, egyszerre elkényeztetettnek, anti-házitündérnek, s mégis, másokat kényeztetni, tudónak. Aki most, hatvanöt éves koromban is sokszor előbújik belőlem, noha éppen legszembetűnőbb vonását, mindmáig irigyelt fitos orrát, „orrfürtöcskéjét” – nem örököltem.

ARCKÉPCSARNOK

Rajtam aligha segít
hogy józan életű ősök
regimentje dorgálgat örökkön,
onnan, a falról,
mert megzabolázott
véremben ott zsiborog
egy fitosorrú, izgága rámalakó:
holtáig konokul
rakoncátlan anyám.

Remélem, ezek a verses válaszok – ha nem is az minden ponton felelnek meg az elvárásoknak – elfogadhatók, hiszen legalább – őszinték.

II. KÖZLEMÉNY

HARMADIK FEJEZET

További részletek Havlíková néni legendás ifjúkoráról

– Örökké annál az öregasszonynál lógsz – mondta Boháčekné. – Remélem, Karlík, nem hozol el olyasmit, ami nem a tiéd. Egy ilyen aranyos nénitől.

– Dehogynem hoz el, anya! Hisz pont azért jár oda, hogy lopkodjon – mondta Václav.

– Tök jó fej a Havlíková néni – mondta Karel. – Tényleg. De az omlós sütije vacak. És azt mondja, ha ő segít nekem és Vendulkának, azt nekünk vissza kell segítenünk.

– Aha – vigyorodott el Václav. – Gondolom, nem úgy értette, hogy hozzásegítsd magad a cucaihoz.

– Elgereblyéztük az összes falevelet, ami télről megmaradt. Vendulka levagdosta a fákról a száraz ágakat – mondta Karel –, én meg segítettem Tomášnak, a palackgyűjtőgető hajléktalannak, hogy elszállítsa a néni üres üvegeit.

– Sörös meg pálinkás üvegeket, csillagom? – kérdezte az anyja.

– Ilyesmivel telik a nap – mondta Karel. – Meg segítünk gondozni a birkát. Pizkosul öreg az is. Havlíková néni szerint köszvényes.

– Szegény néni – mondta Boháčekné. – Legalább kilencvenéves, ha nem több!

– Mind a ketten köszvényesek – mondta Karel. – Ő is, meg a birkája is. A néni azt mondja, a város nyirkos levegőjétől. Szerinte fizetség járna, amiért hajlandó itt élni az ember. Nem is érti, mi tartotta őt itt ilyen sokáig. Szerinte ideje volna eldőzölni az egész ocsmány koszfészket.

– Leülök, és írok neki pár sort, csak hogy tudjam, minden rendben van-e – mondta Donatella. – A néni már nagyon öreg, és nem szeretném, ha halálra fárasztanátok. Meg kell tudnia az igazságot arról a rémes Karel Boháčekről. Jaj, de kellemtlen kötelesség...

– Karel nem is olyan rémes, anya – mondta Vendulka.

– De csak ha alaposan kiporolják a fenekét – mondta Vendulka apja. – Tőlem megkaphatja.

– Szerintem egészségtelen dolog birkát tartani a lakásban. Tudod, milyen könnyen megfertőződik a mellhártyád! – mondta az anyja.

– Ne írd neki, anya. Kérlek! – mondta Vendulka. – Épp eleget irkálasz a tanárnőnek. Az osztálytársaim kinevetnek, mert a tanár néni megjegyzéseket tesz a leveleidre.

– Megjegyzéseket? Csak nem? Miféle megjegyzéseket? Hogy merészel bármit is megjegyezni? – Hrdličkáne ajka feszes vonallá keskenyedett. – Mondd csak, kislányom, miféle megjegyzéseket tesz a tanárnő? Na, hozd ide az írómappámat, kicsikém!

Összegereblyézték Havlíková néni kertjében az előző őszi és téli – no meg jó néhány korábbi őszi és téli – megmaradt faleveleket. Találtak néhány különleges palántát, melyeket még Havlíková néni legutóbbi kertésze, Jaroslav hagyott ott. Havlíková néni bevitte a palántákat a házba, nehogy bajuk történjen. Karel meggyújtotta az egybegereblyézett nedves levélkupacot. Majd megfulladtak a füstjétől, nemcsak ők, hanem a szomszédos hipermarket eladói és vevői is.

– Azt égetek, amit akarok, fiatalember. És ott és akkor, ahol és amikor kedvem tartja – mondta Havlíková néni Mrázek úrnak, a Megaszatócs Center üzletvezetőjének. Ellenségesen, füsttől kivörösödött és könnybe lábadt szemmel méregették egymást. – És ha valaki megmondja nekem, amikor átengedtem a telket, amin most a maga üzlete terpeszkedik, hogy egy szép napon hipermarketet telepítenek az orrom alá... nahát! A füst, fiatalember, nem az én faleveleimből származik, hanem abból a rengeteg hulladékos zsákból, amit áthajigálnak a kertembe a maga förtelmes üzletéből!

Karel és Vendulka megkurították a túlságosan hosszúvá nőtt ágakat, és kigyomlálták a dudvás aljnövényzetet, azt ugyanis a csaknem teljesen fogatlan Dorottya táplálékként már nem vehette számításba.

– Tisztára hülyék vagyunk! – mondta Vendulka.

– Hogyhogy? – kérdezte Karel.

– Egy vagonába kerülne Havlíková néninek, ha fizetne ezért a munkáért. Kár volt kirúgni azt az Jaroslav nevű kertészt.

– Ennyit megtesz az ember egy hajlott korú hölgy kedvéért – mondta Karel. – Nem is dolgoztunk olyan sokat.

– Hát *te* aztán tuti, hogy nem – vágta rá Vendulka.

Aznap megismerkedtek Havlíková néni rokonaival is. Az unokaöccse, Vendelín látogatta meg az öreg hölgyet a feleségével, Márinkával, meg az egy szem fiacskájukkal, Pepíkkal.

– Nénikém, fölhívott Mrázek úr a hipermarketből – jelentette be Vendelín. – Azt mondja, megőrül az iszonyú füsttől. A múlt héten harminc százalékkal esett vissza a forgalma. Még koldusbotra jut a végén.

– A rusnya kis mitugrásza! Inkább azon járna az esze, hogy olcsóbban adja a vacak portékáit. Volt képe fölhívni téged, még ilyet! Dorottya! Hagyd békén azt a gyereket! – reccsent rá Havlíková néni a birkára. Pepík hanyatt feküdt a földön, miközben Dorottya, egyik lábával a fiú mellkasán, az arcába lihegett. Pepík keservesen nyüszített.

– Tessék már lekergetni azt a nyomorult dögöt szegény Pepíkről! – mondta Pepík anyja.

– Vendulka! Ugye megmented szegény fiút? – mondta Havlíková néni a fejét csóválva. – Mintha ő nem volna elég nagy és komisz, hogy kiszabadítsa magát!

– Ki az a Vendulka? – kérdezte Mária.

– Két ifjú barátom közül az egyik. Ez meg itt a másik: Karel. Mostanában sokat segítenek nekem – magyarázta Havlíková néni.

– Ki hallott még ilyet? – szörnyülködött Mária. – Okos dolog beeregetni a portájára és a házába mindenféle vadidegeneket? – Árnyalatnyit lehalkította a hangját. – Mindenéből ki fogják forgatni. Annyi rémes esetet hallani manapság!

– Ahogy mondtam is már, Mária, de neveletlenül félbeszakítottál, sokat segítenek nekem mind a ketten. Ugyanezt sajnós nem mondhatom el egyesekről, akiktől pedig jogosan várnék segítséget. – Havlíková néni haragos pillantást lövellt Pepík felé. – Ismered a két kis barátomat, fiacskám? Úgy látom, ti nagyjából egykorúak vagytok, és a fejlődésnek ugyanabban a borzalmas szakaszában jártok.

– Igen. Azazhogy... nem. Nem is tudom – mondta az anyjához tapadó Pepík. – De igen. Azt ott ismerem – mutatott Karelra. – Ő valamilyen Karel... az enyveskező Karel. De nem abba az iskolába jár, ahová én.

– Enyveskező? – kérdezte Mária. – Hogy érted ezt, Pepícek?

– Meg kell szabadulni attól a nyomorult birkától, néni – mondta Vendelín. – Ahogy szegény Pepíkünkre néz... meg kell szabadulni tőle. Közveszélyes!

– Megszabadulni? Mit beszélsz? Hogyan szabaduljak meg tőle, Vendelín? – mondta Havlíková néni. – Mi a csudát akarsz ezzel mondani, édes fiam?

– Közveszélyes! – sietett Mária a férje segítségére.

– És utálok, mint a bűnt – morogta Pepík félhangosan. – Ez nem is birka, hanem bölény.

Havlíková néni kihúzta magát, és mindenkinél magasabbnak látszott. – Ugyan szíveskedjete már megmondani: hogy a nyavalyába képzelitek, hogy nyugodtan pihenhetnék éjjel az ágyamban? Egy magamfajta idős és védtelen hölgy, teljesen egyedül, amikor mindenki tudja, mit jelent ez a mai gonosz világban, ahogy épp az imént szíveskedtéül kifejteti nekem, Mária... Mire mennék az én derék, mindenre árgus szemmel ügyelő Dorottyám nélkül? Hát istenemre mondom, nem! Az én hűségem Dorottyámnak még hosszú esztendei vannak hátra.

Vendelín, Mária és Pepík fürkész tekintettel mustrálgatta Dorottyát. Szemernyi jóindulat se volt a három szempárban. Roppant óvatosan haladtak el a birka mellett, és követték az idős hölgyet a ház belsejébe.

– Ha rajtuk áll, nem hiszem, hogy Dorottyá sokáig húzza – mondta Karel Vendulkának.

– Ne beszélj marhaságokat – mondta Vendulka. – Dorottyá a legaranyosabb öreg birka a világon. Nincs ember, aki bántani akarná.

– Ez a birka egy kiállhatatlan dög, te is jól tudod – mondta Karel. – Egy utálatos, kiállhatatlan dög, tanúsíthatom. – Karel megdörzsölte a hátsó fertályát. – Ennek a birkának halvány gőze sincs róla, hogy hol a helye.

– Miért, hol a helye?

– Birkának karámban a helye – mondta Karel határozottan. – Utána meg a hűtőszekrényben. Aztán a tányéromon. Vagy karámban, aztán gyapjúbálában, aztán a testemen, ruhába szőve. Énszerintem birkáknak semmi keresnivalójuk a Rézműves utcában, a néni kertjében.

– Ebből is látszik, milyen bunkó vagy, Dorottya viszont milyen okos. Havlíková néni Dorottyája Istennek egy különlegesen értelmes birkája. – Vendulka jól megnézte Dorottyát. – Kíváncsi vagyok, lehetnének-e kisbárányai. Látom, jó kövér. Úgy szeretnék egy barikát!

Elég ritkán fordult elő, hogy Vendelín, Márinka, meg a fiacskájuk, Pepík látogatóba ment a nénihez. Az volt az egyetlen közös vonás hármójukban meg Havlíková néniiben, hogy ugyanabból a családból származtak. – Ezt nem vethetitek a szememre – mondta a néni Vendulkának és Karelnak.

– Miért? – kérdezte Karel.

– Mert Vendelín a nővérem lányának a fia – mondta Havlíková néni.

– És a néni nővére hol van?

– Alena nővérem meghalt. Akárcsak a lánya, Lenka. Tragikus körülmények között. – Havlíková néni nem szolgált bővebb magyarázattal. – Vendelín az egyetlen élő rokonom. Olyan kereszt ez, amit viselnem kell holtom napjáig.

– Na meg Pepík – mondta Vendulka.

– Ki? – kérdezte Havlíková néni. – Mielőtt a nővérem meghalt... kótyagos egy teremtés volt szegényke... azt találtam ígérni neki, hogy egy szép napon mindez – mutatott körbe Havlíková néni – Vendelínre száll majd. Vendelínt, tudjátok, a nővérem nevelte föl. Mondogattam is neki, hogy elég gyatra munkát végzett.

– Úgy tetszik érteni, ha a néni meghal, Vendelínre száll a háza meg minden? – kérdezte Karel.

– Órá bizony.

– És Dorottya? – kérdezte Vendulka.

– Birkát nem vihetek magammal a másvilágra, kislányom – mondta Havlíková néni élesen. – Különbben is benneteket bízalak meg Dorottya gondozásával. Mit gondoltok, ugyan mi a csudáért pazarolok rátok ennyi időt és fáradságot?

– Azt hittem, szereti a társaságunkat – mondta Karel. Körbepillantott. – Meg a munkánkat a kertjében.

– Lehetséges – felelte Havlíková néni. – Most pedig lássatok hozzá, takarítsatok ki azt a sarkot, és ha végeztetek, iszunk egy csésze teát. Hoztál abból a finom fánkából, fiam? Kezdem megszeretni. Én majd a fánkot veszem pártfogásba, ti meg ehettek az omlós sütiből.

Vendulka és Karel továbbra is eljárt Havlíková nénihez. Hol hetente, hol kéthetente, rendszerint szombati napokon. A két gyerek másutt, mint Havlíková néni házában, nem érintkezett egymással. Karelnak is megvoltak a maga barátai, meg Vendulkának is. Útjaik az iskolában sem keresztezték egymást. Hamarosan feledésbe merült a városunk hajlott korú polgárainak gondjait és emlékeit kutató anyaggyűjtés, bár néhány körülmény még sokáig emlékezetes maradt.

Pelinkáné kölcsönkérte a vajköpülőt a Helytörténeti Múzeumból, és sikerült ke-
rítene egy nénikét is, aki ötven-hatvan évvel korábban házi vaját állított elő. Az osztály élvezte a szemléltető oktatást, a tanterem úszott a tejszínben. Pelinkáné ezután kerített egy idős parasztot, akinek az istállójában egy vénséges igásló meg egy még vénségesebb faeke állodogált. Szemléltető oktatásra vonult ki az osztály. A ló először nem hagyta magát megfogni, aztán nem engedte, hogy fölszerszámozzák. Az öreg gazda közölte Pelinkánéval: – Isten ellen vét, aki ilyesmire kíváncsi –, a fiához így szólt: – Bohumil! Eredj, indítsd be azt a nyavalyás traktort, és szántsd föl a gyöpöt! –, a lóhoz pedig imígyen: – Jól jegyezd meg, amit mondok: a jövő héten eladlak kutyatápnak! – Ezek után Pelinkáné gyerekei a karám körül furikáztak a traktoron, míg a szakadó eső vissza nem kergette őket az iskolába.

Havlíková néni második és egyben utolsó interjúja óriási sikert aratott. Joszif Visszarionovics Sztálinnal szőtt barátsága nem tartott tovább egyetlen hétvégénél. Havlíková néni úgy döntött, ajánlatos lesz mielőbb hátat fordítania Oroszországnak. Joszif Visszarionovics nem túlságosan rajongott érte, ha mániákus gyilkosnak és az emberi faj jövőjét fenyegető közellenségnek nevezik. Havlíková néni Finnországba illant át nagy hirtelen, onnan meg Svédországba. A néni természetes életre vágott, és Svédország, az éjféle nap országa szerinte pont erre van kitalálva, mert ott örökké nappal van. Aztán irány az Egyesült Államok, pontosabban Chicago, ahol Havlíková néni megkezdte rövid, de annál tündöklőbb cirkuszi pályafutását – eleven ágyúgolyóként.

„Ó, a szesztilalom napjai! Csodálatosak voltak! Csodálatosak! Egyszerűen csodálatosak!” Havlíková néni hangja.

„Mi az a szesztilalom?” Vendulka hangja.

„Hát semmit sem tanítanak nektek az iskolában?” Havlíková néni hangja.

„Olyasmit, aminek van értelme, nem sokat.” Karel hangja. „A Felsővárosi Iskola alig talál rendes tanárokat. A tisztelendő atya is mondta múlt vasárnap a nagymisén.”

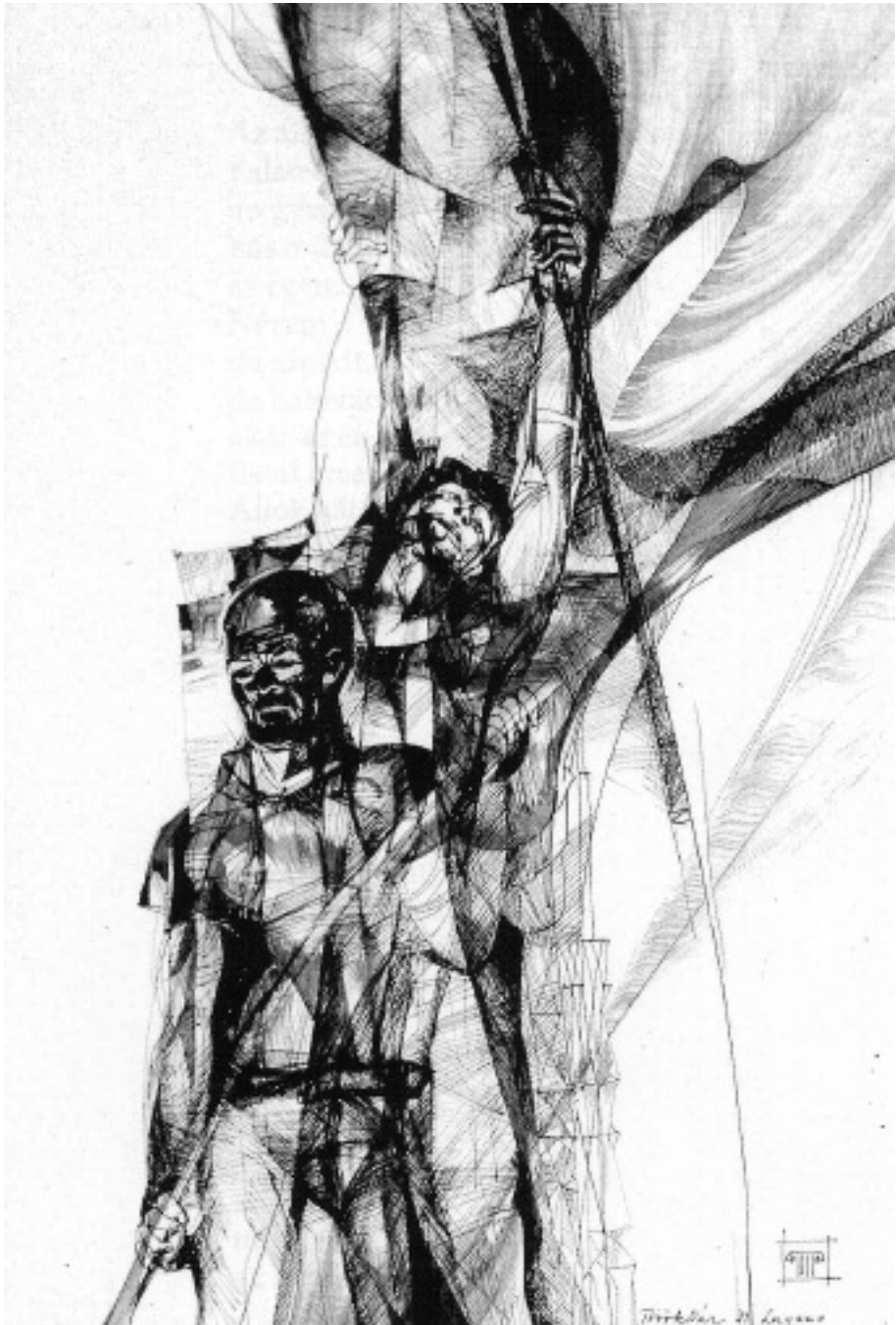
„Ez egyáltalán nem lep meg, ha olyan csibészeket kell elviselniük szegény ördögöknek, mint ti ketten!” Havlíková néni hangja.

– Halljuk tovább! – nógatta Pelinkáné a kazettás magnót.

„Alighanem a szesztilalom volt az Egyesült Államok történelmének legizgalmasabb időszaka. Szerintem legalábbis. A szesztilalom azt jelentette, hogy pia nuku. De egy csöpp se ám! A piálás törvénybe ütközött. Hej, istenkém, micsoda izgalmas idők voltak!” – sóhajtott a néni.

„Én egyáltalán nem tartom izgalmasnak.” Vendulka hangja. „Az apukám beleőrülne.”

Török Pál: Forradalmi zászló, 1956

„Bármennyire tiltotta is a törvény, mégis az egész ország úszott az itókában. Úgy csempészték be a határon túlról, északról, Kanadából. Hallottatok már Kanadáról? Nem?” Havlíková néni hangja.

– Nem hiszem, hogy ennek a hallatlanul érdekes interjúnak sok köze volna a régiek ifjúkorához – szólta Pelinkáné. – Karel! Vendulka! Itt talán abba is hagyhatnánk. Igazán kitettetek magatokért.

De senki sem figyelt Pelinkánéra, mert Karel fölerősítette a hangot, és csak az hallatszott, ahogy Havlíková néni a mély és sok szálú kapcsolatról beszél, mely egy Marco nevű férfihoz fűzte. Marco teherautóknak volt a tulajdonosa, melyeken ten-gernyi illegális piát csempészték át Kanadából az Egyesült Államokba. Olyan barátság volt ez, ami egy életen át kitart, ha egy édességboltban egy bizonyos Manfredo nevű alak géppisztolysorozattal szitává nem lyuggatja Marcót, egykor a legjobb barátját. Hej, pedig Marco a legszebb férfikorban járt! Mindezek folytán Havlíková néninek annyi ideje maradt csupán, hogy még egyszer kilövetesse magát a cirkuszi ágyúból, fölvegye a hetibérét a veszélyességi pótlékkal együtt, golyóálló autóban keresztülszá-guldjon az Egyesült Államokon, föl pattanjon egy gőzhajóra, és visszatérjen a jó öreg Európába, végül pedig a szülővárosába.

– Tudjátok, mi a folytatás? – kérdezte Vendulka az osztálytól.

– Mi? – kérdezte Pelinkáné riadtan.

– A néni azóta is itt él a városunkban – mondta Vendulka. – Azt mondja, három emberöltőre elegendő izgalomban volt része, eljött az unatkozás ideje.

– Hála istennek! – mondta Pelinkáné.

– Nem sokkal azután, hogy a néni hazajött, meghalt az apukája, és a néni meg-örökölte a házat, meg körülötte az összes földet, azt a telket is, ahol most az iskolánk áll. Ha megszorult, eladogatott kisebb darabokat. És feleségül ment Miloš Havlíkhoz, aki borzasztóan odavolt a néniért, míg meg nem halt, pedig ő volt a legunalmasabb férfi a világon – fejezte be Vendulka.

– Nem csodálom, hogy kissé unalmasnak találta a férjét – jegyezte meg Pelinkáné.

– Alphonse, Sztálin, meg a chicagói Marco után! Hihetetlen! – Megcsóválta a fejét, és halkán így szólta magában: – Ugyan ki hitte volna a vén csoroszljáról? Okvetlenül kölcsön kell kérnem a szalagot néhány éjszakára!

– Az emberek méltatlanul alábecsülik a birkát – jelentette ki Havlíková néni. – Pedig rengeteget tanulhatunk tőlük.

– Például mit? – kérdezte Karel.

– Például intelligenciát – mondta Havlíková néni. – A Dorottyán végzett meg-figyeléseim erről győztek meg. Kiemelkedően intelligens állat. Egyébként három bir-kafajtának a keveréke.

– Honnan tetszik tudni? – kérdezte Vendulka.

– Egy birkatenyésztőtől. Az ilyen keverékek sokáig élnek. Már ha kapnak rá esélyt – mondta Havlíková néni.

– Kevés birka él olyan sokáig, mint Dorottyá – mondta Vendulka. – Kár, hogy a fogai...

– Kutyabajuk a fogainak – mondta a néni –, mivelhogy egyetlen foga sincs.

– Protézis kéne neki – vetette közbe Karel. – Anyukámnak is van protkója. Irtó nagy vendégség volt nálunk, és az egyik vendég ott felejtette a fogsorát. Anyukám eltette öreg napjaira.

– Bölcs gondolat – mondta Havlíková néni.

– Nem hozhatnánk el, hogy Dorottyá kipróbálja? – készségeskedett Karel.

– Igazán kedves tőled, fiam, de nincs rá szükség – mondta Havlíková néni.

– Megfulladna tőle – mondta Vendulka.

– A birkának nincs szüksége műfogsorra. – Havlíková néni rájuk szegezte a tekintetét. – Vessétek jól az agyatokba: száraz kenyér, egy kis cukor, meg fél liter tejeske. Télen meg kell majd melegítenetek, nehogy túlságosan hideg legyen. Mármint a tej. És ne feledkezzetek meg az apróra vágott, leheletnyit megpárolt káposztáról sem. Mondjuk hetente egyszer vagy kétszer, világos? Igen fontos a bélműködés szempontjából.

– Minek a szempontjából?

– Hogy mozgásra serkentse Dorottyá beleit, kislányom. A tejbe áztatott kenyértől hajlamos a szorulásra. Ez lesz tehát a dolgotok. Egyszerű föladat. Meglátjátok, Dorottyá nem lesz nyűg a nyakatokon.

– És a birkanyírás? – kérdezte Karel.

– Kettőtökre hárul az is. Mindenben a józan eszetekre hallgassatok. Mindig osszátok meg a terheket. Bár a birka igazán nem mondható tehernek.

– Nem hát – mondta Karel. – *Nyírás*kor biztos nem. Amikor levágjuk a gyapját. Mert van rajta dögivel.

Havlíková néni végignézett Dorottyán. – Hát igen. Jól mondod! Ideje, hogy megnyiratkozzon. Borzasztóan nehéz juhtenyésztőt keríteni, aki hajlandó el- és visszafuvarozni a drágámat. A múltkor is...

– Annyi gyapjú van már rajta, hogy jó ideig futja belőle kenyérrre meg tejre – jegyezte meg Karel halkán.

– Ha arra célzol, hogy sajnálok tőle az ennivalót, fiacskám...

– Ugyan dehogy, Havlíková néni – vágta rá szaporán Vendulka. – Szó sincs róla! Gondoskodni fogunk Dorottyáról. Különben is, a néni még sok-sok évig köztünk lesz. Emiatt ne fájjon a feje. – Belerúgott Karel bokájába.

Havlíková néni fölállt. – Meg fogjátok látni, se Dorottyá, se én nem leszünk hátlatlanok – mondta.

– Ezt hogy értsük? – kérdezte Karel.

– Vedd föl a tálkáját, fiacskám – mondta a néni, és Dorottyá kékesfehér etetőtálkájára mutatott. – Add csak ide! – Kivette a fiú kezéből. – Tudjátok, mi ez? – recscent rájuk.

– Egy régi tál – mondta Karel.

– Pontosan. És több is van belőle – mondta Havlíková néni. – Nem is kevés.

– Akkor Dorottyának mindig lesz majd tála – mondta Vendulka.
– Hamarosan elviszem az összes értéket az ügyvédekhez, Oldřich Vacátkóhoz, a Vacátka, Vacátka és Vacátka ügyvédi irodába. Hallottatok már róluk? – kérdezte Havlíková néni.

– Nem – felelte Karel. – Miért?

– Mindegy – mondta Havlíková néni. – Ming és Csing.

– Így hívják az ügyvédeket? – kérdezte Vendulka.

– De miért is strapálom magam? – csóválta meg a fejét Havlíková néni. – Untig elég, ha annyit mondok: dr. Oldřich Vacátka a megbízásom szerint fog eljárni. Ha elpatkolok, viseljétek gondját Dorottyának, és ha megnőtök, tiétek lesz a kínai porcelán. Most menjetek. Kivagyok, mint a liba.

Hazafelé menet Vendulka megkérdezte Kareltól: – Mi volt ez a rizsa a tálakról?

– Azt hiszem, kezd begolyózni az öreg csaj. Talán azt akarta mondani, ha Dorotya eltöri a tálát, és újabbra lesz szükségünk, el kell mennünk ahhoz a Vacátka ügyvédhez. A fene se érti. Szerintem jó lesz neki egy műanyag vödör is. – Vendulkára nézett. – Ide süss, én nem akarom gondját viselni ennek az alávaló vén dögnek. Havlíková néni jobban tenné, ha életben maradna.

– Életben is marad – mondta Vendulka. – Anyukám szerint az ilyen öreg nénik szinte örökké élnek.

– Ő csak tudja – mondta Karel. – Énszerintem Havlíková néni már félig meg van buggyanva.

– Csak öreg – vélekedett Vendulka –, amilyen egyszer te is leszel majd. Már ha addig föl nem akasztanak.

– Mi az a Csing és Ming, anya? – kérdezte Karel vacsorázás közben.

– Fogalmam sincs, Karel fiam – mondta Boháčekné.

– Valamilyen régi tányérok – mondta Karel.

– Egy frászt – dorongolta le Václav Boháček. – Ugyanaz, mint a kung-fu. Tök ugyanaz. Vagy mint a karate. Amikor tányérhalmokat törnek össze. Tök jó!

– Életében először az öcséd igazat mond, Václav – mondta az apjuk. – A Ming és Csing *csakugyan* ősrégi tányérfajták. Régi kínai porcelán. Nagyon régi. Kisebb vagyont ér minden darabja. Furcsa, hogy épp a napokban olvastam a témáról.

– Miért vagy rá kíváncsi? – kérdezte Václav.

– Semmi közöd hozzá – mondta Karel.

– Fiúk! Fiaim! – szólt rájuk Boháčekné.

– Apa! Anya! Szerintem Karel megfújta egy ilyen tányért. A nyakamat rá. Nem mondhatjátok, hogy nem figyelmeztettek benneteket!

NEGYEDIK FEJEZET

Havlíková nénit elragadja a halál

A tejesember fedezte föl, hogy Havlíková néni alvás közben békésen elhalálozott. Arra lett figyelmes, hogy Dorottyá hangosan és makacsul béget, követeli a reggelijét, a tejbe áztatott cukros kenyeret. Dorottyá nem volt hozzászokva, hogy megvárakoztassák. A tejesember bement, hogy körülnézzen.

Két nap is beletelt, mire Dorottyá újra jóllakhatott kedvenc eledelével. Addig néhai gazdájának ősvadonszerű, úgy-ahogy ráncba szedett kertjében gaz- és fűfélék legegésével, magyarán nyers kosztal volt kénytelen beérni.

Havlíková néni unokaöccse, Vendelín, meg az orvos és a temetkezési vállalkozó nagyjából egyszerre érkezett a Rézműves utcai házhoz. – Halottszemlét kell tartani – mondta az orvos –, mert a néni itthon halt meg.

– Remélem, nem tart sokáig – mondta Vendelín.

– Jézus Mária! Az meg ott micsoda? – mondta a temetkezési vállalkozó, megpillantva Dorottyát a bokrok közt.

– A nénikém birkája – mondta Vendelín.

– Ha nem mondja, az életben rá nem jövök – jegyezte meg a temetkezési vállalkozó. – Azt hittem, bölény.

– Hát igen... Még néhány nap, és ha akad egy kis időm, többé nem rontja itt a levegőt. Rakétasebességgel követi a nénit – jelentette ki Vendelín.

Az orvos és a temetkezési vállalkozó Vendelínre sandított. – Megbeszélhetnénk a koporsó dolgát? – mondta a temetkezési vállalkozó. – Pompás faanyagunk érkezett a minap, igazán remek áru. Havlíková néni városunk köztisztületben álló polgára volt. Igazi nagyasszony! – Igaz, sosem találkozott vele, de azért hallott róla egyet s mást.

– Csak semmi luxus! – tiltakozott Vendelín. – A nénit nem vetette föl a pénz. Egyáltalán nem örülne neki, ha csicsás koporsókra pazarolnánk a kevéske pénzét. Inkább valami egyszerűt ajánljon.

A doktor meg a temetkezési vállalkozó megint egymásra, majd Vendelínre nézett. Ezúttal a szemöldöküket is fölfonták. Az elhunyt nem csekély vagyona és birtoka ugyanúgy közismert volt, mint jeles személye. – Temetés vagy hamvasztás lesz? – kérdezte a temetkezési vállalkozó. – A hölgy melyiket óhajtott volna?

– Mibe kerülnek? – kérdezte Vendelín, miközben kiléptek a ház verandájára, magára hagyva az orvost, hogy kitöltjön néhány nyomtatványt. Vendelín körbehordozta tekintetét az immár sajátjának tekintett birtokon. Mélyen beszívta a kert párás, földszagú levegőjét. – Mindennek el kell tűnnie – dűnnyögte maga elé.

– Egyikünk sem élhet örökké – szólt a temetkezési vállalkozó, félreértve Vendelín szavait, és kezét vigasztalón az örökös vállára fektette. – A hölgy jócskán benne volt már a korban.

– Parkolóhely lesz a helyén – mondta Vendelín.

– Öö... izé... – hebegte a temetkezési vállalkozó, a helyzethez illő szavak után kutatva emlékezetében. – Visszatér föld a földhöz, hamu a hamuhoz – mormolta, miközben leballagtak a lépcsőn a kert félhomályába.

Nagy bánatában Vendelín meg is feledkezett a birkáról. Dorottya ágyúgolyóként vágódott elő a bokrok alól. A hatalmas gyapjas lövedék a térdén találta el. Mivel ő nehezebb volt, mint a fia, Pepík, nem is szállt el sem olyan messzire, sem olyan gyorsan. Viszont az ő röpülése sokkal nagyobb ricsajjal járt. Velőt rázó hangok hallatszottak: inkább sikolyok, mint kiáltások. Vendelín súlyos kárt tett egy későn virágzó gyönyörű kaméliában. Dorottya elégedetten visszaporoszkált a bozótba, és továbbra is dühösen mustrálgatta áldozatát. A temetkezési vállalkozó lejött a verandáról, a doktor is kilépett a házból. Mind a ketten megtették, ami tőlük tellett, hogy kliensüket kiszabadítsák a bokrok közül.

– Birkapörkölt – motyogta Vendelín –, birkapörkölt. Föl leszel transzírozva, birka!

A néhai Havlíková nénitől egyszerű, de ünnepélyes szertartáson vettek végső búcsút a huszita templomban. Rengetegen voltak. Csakugyan egy korszak ért véget a néni halálával. – Nem mindennapi asszony volt – dünnyögte jól hallhatóan a polgármester a szertartás után, miközben a gyászoló közönség a templom körül álldogált. Kénytelen-kelletlen szét kellett oszolniuk („Indulj, község, nincs vendégség!”), mert Vendelín és Mária sebtében úgy döntött: az egész népséget, amely eljött leróni végső kegyeletét, mégsem hívják meg egy pohár italra.

– Nem mondhatnám, hogy a néni bárkivel is különösebben jóban lett volna. Úgy gondoltuk, ezt senki sem várja el tőlünk – mondta Vendelín a polgármesternek.

– A temetés utáni eszem-izom különben is gusztustalan – mondta Mária. – Végül is ez nem focimeccs! Persze mindnyájunkat fölkaavart a néni váratlan halála. Tudja, a gyász mindenkire másként sújt le – fejezte be.

– Van, akinek a zsebét találja telibe – mondta az orvos a polgármesternek, miután Vendelín és Mária arrébb lépkedett, hogy bánatos sutyorgásával más gyászolóknak is megtöltse a fülét.

– Csak ennyi az egész? – kérdezte Karel Vendulkától.

– Azt hiszem, ennyi. Anyu szerint a husziták nem olyanok, mint mi, katolikusok. Amikor Jaromír bácsikám meghalt, nálunk halotti tor is volt. Egy hétig tartott – mesélte Vendulka. – Talán még most is tartana, de anyunak tele lett a hócipője, és bejelentette: a saját kezével fojt meg mindenkit, ha azonnal el nem takarodnak a házuktól.

Mivel Karel és Vendulka az elhunyt Havlíková néni közeli ismerőse volt, Pelinkáné megengedte nekik, hogy részt vegyenek a templomi szertartáson. Nagy hirtelen szinte az egész osztály rádöbbsent, hogy így vagy úgy mindenki közelről ismerte a néhai Havlíková nénit. Pelinkáné szívesen elengedte őket. De a gyerekeknek nemigen tetszett a gyászszertartás.

Karel és Vendulka közhírré tette a nénitől nyert bizalmas értesülését, hogy jó néhány hajlott korú személy is jelen lesz a temetésen: réges-régi jó barátok a néni párizsi, svédországi és chicagói napjaiból. Állítólag Sztálin is készült eljönni Oroszországból, vagy legalább hangszalagra rögzített üzenetet küld. Azt is rebesgették, hogy a koporsó fejrészénél köszemlére teszik az aktot, amelyet Alphonse festett a néhai Havlíková néniről. Karelnak azt is sikerült elhíttetnie néhány osztálytársával, hogy a megboldogult koporsóját a huszita templom kertjében fölállítandó óriási ágyúból fogják kilőni a mennyország felé. Másként huszíták ugyanis nem juthatnak a mennybe...

A részvevők többsége keservesen csalódott várakozásaiban. – Hát mégiscsak igaza lett a néninek – mondta Vendulka. – Csakugyan itt hagyott bennünket.

– Te csak most vetted észre? – mondta Karel. – A halottas kocsi már tíz perce elment.

– És mi lesz Dorottyával?

– Ő nem hagyott itt bennünket – mondta Karel. – Ha jól tudom.

– Fárasztó vagy. Piszkosul fárasztó. Ide süss! Megállapodtunk a nénival. Úgyhogy ezentúl gondját kell viselnünk Dorottyának. Akár tetszik, akár nem. Nincs kecmec. Csak... – Vendulka elbizonytalanodott. – Csak azt nem tudom, hogyan fogjunk hozzá.

Karel történetesen egyetértett Vendulkával.

– Tudom – mondta. – Rájöttem, mi az a Ming és Csing.

– Én is – mondta Vendulka. – Anyu szerint muzeális cuccok.

– Nyomás, szerezzünk kenyeret meg tejet – szólt Karel. – Akár indulhatunk is.

– És beszéljük meg, mit kezdjünk a birkával – mondta Vendulka.

– Én tudnék mit kezdeni vele – mondta Karel.

Vendulka ránézett. – Hát persze. Csakhogy *azt* nem tehetjük, érted? – Tekintetét továbbra sem vette le a fiúról. – *Arról* szó sem lehet!

– Nem hát. Tudom én azt – sóhajtott Karel. – Gondját kell viselnünk a nyavalyás vén dögnék. – Fölnézett az égre. – A néni kedvéért. Gondolom, valahol odafent van.

– Szerintem is – mondta Vendulka –, és jót nevet rajtunk. Hát akkor indulás!

ÖTÖDIK FEJEZET

Kis híján Dorottyát is elragadja a halál

– Nem fér a fejembe, hová tűnik mostanában az a rengeteg kenyér – mondta Boháčekné, Karel anyja. – Naponta legalább két veknit elpusztítanak.

– Feneketlen a srácok bendője – mondta Karel apja.

– A tejről nem is szólv! Vedelik, mint sivatag az esőt. Muszáj lesz megemelned a kosztpénzt, ha továbbra is ebben az iramban fogy az ennivaló – mondta Boháčekné.

– Nem emelhetem meg, ha egyszer nincs miből, anyukám – érvelt Boháček úr. – A fiúk növekedésben vannak.

– Értem én... De azért az sem ártana, ha az apjuk nem töltené minden estéjét a kocsmában. Elvégre a te fiaid.

– Biztos vagy benne? – kérdezte Boháček úr mélabúsan.

Az első hét baj nélkül eltelt. A néhai Havlíková néni háza lezárva, elhagyottan állt. Mikor Karel és Vendulka egy félreeső, kandi tekintetek elől eldugott sarokban átmászott a hátsó kerítésen, az egyetlen életjelet a bokrok alól előnyargaló Dorottya adta. Ki volt éhezve, türelmetlenül várt a kenyerére, a tejére, no meg a leheletnyit megpárolt káposztájára. Nem tudták megmelegíteni a kosztját, de Dorottya nem orrolt meg érte. Nagy lelkesedéssel tüntetett el mindent, amit csak hoztak neki.

– Mit gondolsz, Karel, a néni unokaöccse megfeledkezett Dorottyról? – kérdezte Vendulka.

– Nem hinném – felelte a fiú. – Szerintem Vendelín meg a neje, meg a kölykük... hű, de kicsipkézném a pofáját!... csak arra várt, hogy Havlíková néni fűbe harapjon. Ezt a nénitől tudom.

– Ilyet nem mondott a néni – tiltakozott Vendulka. – Szerintem inkább dr. Vacátko hűtötte le őket, a Vacátko, Vacátko és Vacátko ügyvédi irodából. Lehet, hogy Vendelínnel totál kiment a fejéből, hogy itt most már minden az övé – mondta a lány reménykedve.

– A jövő héten te szerzel kenyeret – közölte Karel. – Anyám folyton panaszkodik, hogy mennyit kajálok.

– Lophatnál is – mondta Vendulka kedvesen.

– Nem mondhatom meg neki, hogy egy birkával zabáltatjuk meg – mondta Karel. – Nem hinné el.

– Van egy kis diszkont bolt – mondta Vendulka, és öntött még egy kis tejet Dorottya műanyag vödörbe –, tudod, ott a buszmegálló mellett. Minden péksütemény ki van rakva a pultra. Meglovasíthatnál néhány kiflit. Ha nincs kenyér, Dorottyanak a péksütemény is jó.

– Azt mondja a mamám, a Megaszatócs Centerben szombaton olcsóbban adják a szikkadt kenyeret. Pizok olcsón meg lehet venni. Azt mondja, ezután azt kell, hogy együk. Szerintem legjobb lesz, ha te is, meg én is szikkadt kenyeret veszünk a birkának. Te is, meg én is – tette hozzá nyomatékosan. Mogorván méregette Dorottyt. – Mit gondolsz, meddig él még? – kérdezte. – Nem hiszem, hogy hiányzik neki a néni.

– Akkora étvágya van, hogy nyolc-kilenc évet dalolva élél még szerintem – mondta Vendulka vidáman. – Legalábbis remélem. Dorottya szívós állat.

– Én pedig nem fogom azzal tölteni az életem következő nyolc-kilenc évét, hogy egy vén birkát zabáltassak – mondta Karel. – Addigra fölnövök.

– Mármost a börtönben – vágta rá Vendulka.

A vén birka gondozásával járó nehézségek a második hét közepétől kezdtek sűrűsödni.

Vendelín és Mária nem felejtette el, hogy immár ők a tulajdonosai a megboldogult Havlíková néni házának, berendezéssel és telekkel egyetemben. Miként arról sem feledkeztek meg, hogy Dorottyia is rájuk szállt. Egy délután odafentről, a ház tornácának biztonságából éppen a birkát méregették. – Mit kezdünk szegény állattal? – kérdezte Mária.

– Délután beugrok Paroubek úrhoz. Akármilyen öreg birka, azért még meg lehet vele pakolni a hűtőládát. Megér pár ezer koronát – mondta Vendelín.

– Hát igen – mondta Mária –, csakugyan megváltás volna már neki. Leri róla, mennyire hiányzik neki a néni. – Dorottyia a földet kapálta, és le nem vette a szemét Pepíkről, aki a szülei mögé húzódott. – Amúgy is fogytán a hűtőlárában a hús – tette hozzá Mária.

– Megöliték, apa? – Pepík szeme kiguvadt, és széles vigyor terült el az arcán. – Hű, de szuper! – Boldogan szuszogott.

– Megöljük?? Jaj, de randán beszélsz, fiacskám – pirított rá Mária. – Hiszen csak egy oktan állat!

– Nemsokára egy kinyiffantott oktan állat lesz belőle – mondta Pepík. – Piff-puff! – irányozta pisztoly alakúra görbített ujjait Dorottyára. – Szétloccsantjuk a fejedet, birka. – És újra elvgyorodott.

Paroubek úr, a hentes egyáltalán nem lelkesedett, mikor Dorottyát kezdték kínlgatni neki. – Ha valamire most végképp nincs szükségem, Vendelín, hát az egy újabb birka – mondta a hosszú sor félbe meg négybe vágott élettelen birkára mutatva, melyek kampókon lógtak a mészárszék hátsó falán. – Ezeket se bírom eladni. Pedig prima áru. – Összecepte a húst a hozzá legközelebb lógó birkacombon. – Persze – kacsintott rá Vendelínre, és hüvelykujját a mutatóujjához dörzsölte –, ha megfizeted, szívesen átveszem.

Első ötletéről, hogy néhány ezrest keres Dorottyán, Vendelín már letett, s azt kezdte fontolgatni: esetleg elajándékozza az állatot. Odáig azonban még nem jutott, hogy netán fizessen is érte, csak hogy megszabaduljon a vén dögtől.

Zdeněk, a hentesinas húzta ki Vendelínt a csávából. – Én átvenném magától, Smrčka úr – szólalt meg, és szőke haja tövéig elvörösödött. Zdeněknek nem volt kenyerre a sok beszéd.

– Te? – mondta Paroubek úr, Zdeněk főnöke. Alaposan meglepte, hogy Zdeněk szóra nyitja a száját. – Nincs itt már éppen elég birkahús? Nézze meg az ember!

Zdeněk összeszedte a bátorságát. – A haveromnak, Bohušnak meg nekem van két vadászkopónk, most vettük őket, állati sokat zabálnak. Ha jól akarja tartani őket az ember, vagyonokat költhet rájuk. Persze, csak ha a főnök úr is így látja jónak – mondta Vendelínnek roppant udvariasan, és már azt kívánta: bárcsak ki se nyitotta volna a száját.

Vendelínből megkönnyebbült sóhaj szakadt föl. Ismét megcsillant előtte a remény, hogy nemcsak megszabadul Dorottyától, hanem egy kis pénz is üti érte a markát. – Ha végeztél a munkával, ugorj be hozzánk, kölyök. Majd megalkuszunk. Ugye tudod, hol lakott az öreglány?

Vendelín, Pepík, Zdeněk, Vendulka és Karel nagyjából egyszerre, ha nem is azonos szándékokkal érkezett meg a néhai Havlíková néni házához. A beszélgetés, melyet Vendelínék folytattak, borzadályal töltötte el a bukszusok és japán akácok közt meglapuló Vendulkát és Karel.

Csak Dorotyya nem jött ki a sodrából. Éberem és türelmesen várta, hogy megessék, aztán elszórakozzon egy csöppet Pepikkal, aki most is a verandán ácsorgott.

– Hát nem is tudom, Smrčka úr... – Zdeněk megcsóválta a fejét, Dorotyyát pedig megcirógatta. A birka megnyalta a kezét, mely meglehet, halált hoz majd reá. – Nem tudtam, hogy erről van szó. – Zdeněk Vendelínre sandított. A hentesinast, bár amúgy eléggé félszeg volt, nem ejtették a feje lágyára. Rögtön fölérte ésszel, hogy Dorotyya csak púp Vendelín hátán. Olyan púp, melyet most, hogy jobban megnézte, szívesen venne a saját hátára. Micsoda írha! Micsoda gyapjú! A birka hosszú, gubancos, mocskos, loncsos gyapja megbizsergette a szívét. A tizennyolcadikat taposó Zdeněk soha életében nem látott csodálatosabb irhabundát. Lenyúzza ezt a csodás bundát a birkáról, beáztatja, kicserzi, lekeféli és átfésüli... Hát akadhat pompásabb és tökéletesebb ajándék, amivel kirukkolhat özvegy édesanyja pár hónap múlva esedékes negyvenedik születésnapján? Zdeněkről az egész város tudta, hogy majomszeretettel csüng az anyján.

Zdeněk ismét megcsóválta a fejét. – Nem is tudom, Smrčka úr – dünnyögte.

– Mondok valamit, fiam. Legyen a tiéd. Neked adom. Cserébe azért, hogy levágod – mondta Vendelín nagylelkűen. – Mindenképp meg akarok szabadulni tőle.

Zdeněk egyre csak csóválta a fejét, nem akart hinni a fülének. – Tessék? – kérdezte.

Vendelín félreértette a fiú fejcsóválását. – Szabadíts meg ettől a vén bivalytól... akarom mondani, birkától. Ráadásaként nesze, itt egy ezres. A fáradtságod díja – mondta a zsebében kotorászva.

Széles, boldog mosoly ült ki Zdeněk arcára. – Rendszerben van, Smrčka úr – szólt, és kinyújtotta a bal kezét. Jobb keze tovább cirógatta az ajándékbirka fejét. – De most nem tudom elvinni, Smrčka úr. Bringával vagyok. – A kapu felé bökött, ahol a bringája állt.

– Mikor jössz érte? – aggodalmaskodott Vendelín.

– Egy óra múlva. A haverom, Bohuš addigra hazaér. Van egy kis furgonja. Elszállítjuk a birkát, és Bohušék pajtájában elintézzük. – Zdeněk tudta, hogy ha a saját udvarukban ölné le a birkát, édesanyja viszolyogna a látványtól, a hangoktól meg a fölfordulástól. Meg aztán Jenda parányi kertjében nincs is elég hely a rózsák és fenyőcsemeték között.

Karel és Vendulka megborzongott rejtekhelyén. Amúgy is hűvös volt a délután, de most mintha még jobban lehült volna a levegő. Összenéztek, és szó nélkül közelebb húzódtak egymáshoz.

Pepík el volt ragadtatva. Örömmámorban úszott. – Mikor nyuvasztod ki, Zdeněk? Mikor nyuvasztod ki? Mikor? Mikor nyuvasztod ki?

– Mihelyt a haverom, Bohuš hazaér – mondta Zdeněk egyszerűen. – Bízd csak ide! Most kint jár az erdőn, ott van dolga. Miért?

Pepík valósággal zihált. – Segíthetek nektek? Mit szólsz, Zdeněk? Segíthetek? Jó?

– Nem kell ahhoz segítség, hogy kinyírjunk egy vén birkát. – Zdeněk tanácsatlannak látszott.

– De azért nézni ugye elmehetek? – Pepík szeme élénken csillogott, és ide-oda cikázott.

– El hát, apafej, jöhetsz, ha akarsz. – Zdeněk megvonta a vállát. – Egy jó óra múlva itt vagyok, Smrčka úr. – Újabb pillantást vetett Dorottyára, és még egyszer megciorógatta.

– Hát csak igyekezz, hogy mielőbb megszabadíts tőle – mondta Vendelín.

Zdeněk megindult kifelé a betonúton. Vendulka és Karel hallották a lépteit, sőt a bokrok mögül a lábát is látták. Megint összenéztek. Zdeněk már csaknem elérte a kaput, amikor Pepík, föllekesülve a reá váró gyönyörűségek gondolatától és megfélelkezve a körülményekről, hirtelen ráeszmélt, hogy fogalma sincs, hol lakik Bohuš, Zdeněk legjobb barátja. – Hé, Zdeněk! – üvöltötte. Zdeněk azonban nem fordult vissza. Pepík kiugrott az apja mögül, látványos szökkenéssel ért földet a nárciszok között, majd két-három lépést tett a kapu felé.

Pepík üvöltését, miután Dorottya oldalról nekirontott és a levegőbe röpítette – a szokásosnál jóval magasabbra –, a szomszédos Megaszatócs Center autóparkolójának mind a négy sarkában hallani lehetett, sőt bent az üzletben is.

Karel és Vendulka halványan elmosolyodott.

HATODIK FEJEZET

Dorottya menti az irháját

Vendulka Karelra nézett, Karel meg Vendulkára. A fiú megszólalt: – Most mit csináljunk?

– Nem tudom – mondta Vendulka.

– Szerintem ezzel megoldódik a gondunk – mondta Karel, és a szeme sarkából Vendulkára sandított.

Vendulka nem ment lépre. – Hova vigyük?

– Kit? – kérdezte Karel bambán.

– Az udvarotokra? Legalább anyád megtudja, ki zabál olyan sok kenyeret.

– A mi udvarunkra? – kérdezte Karel. – Eszeden vagy? Apa még annyira se kegyelmezne neki, mint Zdeněk. És anya krumplija? Meg a céklája, a kelkáposztája, meg a rengeteg sárgarépa? Miért nem a ti udvarotokra?

– Az én anyukám allergiás a gyapjúra – mondta Vendulka határozottan. – Csak műszálas holmikat visel. Dorottyától kiütést kapna.

– Akkor hova vigyük? – mondták egyszerre, és tanácsatlanul meredtek egymásra.

– Én tudom, hova vihetnénk egyelőre – mondta Vendulka. – Vagyis vasárnapig.

– Hova?

– A katolikus templom mögé. Teljesen benőtte a fű, és Vodička atya nem talál embert, aki lekaszálja. Ott is vannak fák, akárcsak itt. Senki se venné észre Dorottyát. Vodička atya már olyan öreg, hogy...

Karel közbevágott. – Aha, ráadásul félig vak is. De ha beszittyózik, vagyis szinte naponta...

– Nem fogja észrevenni Dorottyát. Három-négy napra lélegzethez jutnánk, hogy kitaláljunk valami tartósabb megoldást.

– Aha. De ha nem csipkedjük magunkat, egykettőre elteszik láb alól.

Megvárták, míg kitisztul a levegő. Nem jön-e váratlanul vissza Zdeněk, égve a vágytól, hogy megkaparintsa Dorotya irháját? Zdeněk cimborájának, Bohušnak nem tart-e tovább az erdei melója? Pepík, aki majd szétrobban a vágytól, hogy lássa, ahogy kiontják Dorotya véré, nem állít-e be, hogy részt vegyen a birka elszállításában és kivégzésében? Karel és Vendulka megvárta, míg bealkonyul. Aztán kinkeserveesen, a legnagyobb titokban átköltöztették Dorottyát a megboldogult Havlíková néni kertjéből a Huzsedári Szent Huzsedom templom udvarára.

Az irdatlan birkával nem volt gyerekjáték csöndben, észrevétlenül végiglopakodni a városon. Végtere is ez volt Dorotya első kiruccanása a kovácsoltvas kapun kívülre, amely fölött hét-nyolc évvel ezelőtt báránként repült be Havlíková nénihez az Őstermelők Szállítási Egyesületének jóvoltából.

– Hát nem fogod föl, te sötét agyú, buta birka, hogy Karel meg én meg akarjuk menteni az életedet? – mondta összeszorított fogain átszűrve Vendulka, és kikickergett az árokból, ahova Dorotya pajkosan beöklelte.

Karel az állat nyakára kötött kötél darabot húzta teljes erejéből, és azt kívánta, ugyanolyan erősen, ahogy a kötelet húzta, hogy bárcsak megfulladna Dorotya. A birka az utolsó cseppig kiszipolyozta az erejét. A fiúnak állandóan azon járt az esze: merre menjenek, hogy senkinek se szúrjon szemet az állat.

A triáznak Dorotya volt a legkevésbé aggodalmaskodó tagja. A félóra alatt, amíg mellékutcákon és elhagyatott telkeken át elvonszolták, sikerült fölborítania két levélsekrényt, kicibálnia a földből három facsemetét, csaknem teljesen bekebeleznie egy nőszirombokrot, és halálra ijesztenie két ifjú pingponggitánt, akik edzésről igyekeztek hazafelé.

– Medve! – kiáltott egyikük, és uzsgyi, futásnak eredt, ahogy csak a lába bírta. – Elszabadult egy medve! – ordított hátra.

– Nem medve, hanem orrszarvú. Sárga szarvú orrszarvú! – bömbölte a nyomában loholó társa. Dorotya utánuk lódult; gyapjas homlokát sárga nőszirmok ékesítették.

– Nem bánám, ha belénk botlana Zdeněk meg a haverja! – mondta Karel búskomoran. – Már csak az segítene rajtunk. Mi igazán mindent megtettünk. – Fölnézett az égre.

Most az egyszer Vendulka majdnem egyetértett vele. – Egész rendes srác ez a Zdeněk. Anyukám mindig nála vásárol húst. Szerinte aranyos fiú, és nagyon szereti az édesanyját. Szegény Jendának van gondja döggel. – Hirtelen észbe kapott. – Külön-

ben meg Zdeněk gyilkos és utolsó gazember. Láttad, milyen vérszomjasan csillogott a szeme, mikor Dorottyát bámulta? Szegény birka!

A szegény birka ráeszmélt: nincs unalmasabb, mint meglapulni egy bokor alján. Kapott hát az alkalmon, kirántotta a kötélcsonkot Karel kezéből, és megiramodott az utca kellős közepén. Ki tudja, milyen messzire vitték volna elaggott lábai, ám ugyanolyan hirtelen, ahogy nekilendült, meg is torpant. Megszimatolta, hogy a közelben jár a tejesember. Alighanem meghallotta az egymáshoz koccanó tejeskannák jól ismert hangját, és pontosan tudta, milyen finomságok következnek ilyenkor.

Karelnak sikerült nyakon csípnie a birkát. Nem volt nehéz dolga, hiszen Dorottya valósággal lecövekelt. Moccanni sem volt hajlandó. Vendulka keményen megcsapkodta a hátát, de a birka nem mozdult.

A tejesember egyre közeledett.

– Tennünk kell valamit – sziszegte Karel.

– Még egyszer eldöngetem – mondta Vendulka. Semmi eredmény.

Szerencséjükre jött a vonat. Az átjáróhoz közeledő mozdony hatalmasat füttyentett. Dorottya azonmód megfélekedezett a tejesemberről és a hozzá fűzött ínycsiklandó reményeiről. Ijedtében becsörtetett egy tornácra, amely nagyon hasonlított néhai gazdája verandájához.

– Ki az? Tán a Mindenható? – szólt ki egy élemedett hang a ház belsejéből, kopogtatásnak véelve Dorottya patáinak kipp-koppját. – Csak nem a Mindenható?

– De igen – mondta Karel, és nyakon ragadta a birkát –, a Mindenható! Itt a végítélet! – tette hozzá most már mélyebb hangon.

– Köszönjük szépen, de nem kérünk belőle – mondta az éltes hang.

– Hát jó – mondta Karel –, akkor odébb állunk. – Lerángatta a kelletlen Dorottyát a verandáról.

Végül a katolikus templom udvarára érkeztek. Kipányválták Dorottyát, és egymásra néztek. – Mára elegendő van a birkából. Vendulka, te közelebb laksz, mint én. Hozzál neki kenyeret meg egy kis tejet. Viszlát holnap! – És Karel beleveszett a sötétségbe.

– Hogy bírt meglógni az a dög? – kérdezte Zdeněk Vendelintől, aki merő megszokásból most is a néhai nagynéni tornácán álldogált.

– Gőzöm sincs – vigyorodott el Vendelín. – Azt hittem, te vitted el. Tán megsejtette, mit forralsz ellene – húzódott ismét vigyorra a szája.

Zdeněk arcán viszont nyoma sem volt vigornak. Rettentően föl volt dülva. Sehogyan sem értette a dolgot. Hová tűnt élete legcsodásabb birkája? Miként tudott a kincset érő jószág elmenekülni az ő biztos fogású markából? Hát lehetséges ez? Végére is ő megvette. Izé... kis híján megvette. Kínos dolog visszakérni a pénzt, mikor igazából az eladó fizetett az embernek, csak hogy megszabaduljon az árutól.

Zdeněk igen nyomorultul érezte magát. Jendának már elárulta, hogy a nem túlságosan távoli jövőben valami csuda klassz holmira számíthat, és hogy ez a csuda klassz holmi milyen mennyei érzésekben részesíti majd szeretett édesanyja köszvényes

lábait. – Nahát, angyalkám, csak nem valami pehelybéléses papucsra gondolsz? Az én kis göndör hajúm mit meg nem tenne az ő anyucikájáért! – mondta Jenda, és meg-simogatta fiacskája fejét. – Rajta, ki vele! Anyuci gyöngye ugye elmondja az ő anyu-cikájának? – Zdeněk azonban többet nem volt hajlandó elárulni. – Agyonkényeztetsz, butuska libucim, te!

A göndör hajú, butuska libuci megvakarta a fejét, és tanácstalanul meredt a ver-randán álldogáló Vendelínre. – Csak nem a maga fia...? – mondta, mert eszébe jutott Pepík szemének vérszomjas csillogása.

– Hát... – Vendelín fontolóra vette a lehetőséget. – Nyilván szívesen megtenné, de azt hiszem, gyöngé még az ilyesmihez. Legalábbis egyedül. Már bocsánat, de... te-herautót rendeltem, félórán belül itt lesz. Kiviszi a szeméttelre ezt a sok ócska ka-catot. – Vendelín a néhai Havlíková néni halomba gyűjtött háztartási holmijai felé bökött. Úgy gondolta, a továbbiakban nem foglalkozik Zdeněkkal. Utóvégre egy ez-resébe került, hogy megszabaduljon Dorottyától. Egyetlen dolog számít: a birka végül is eltűnt.

Vendelín tovább folytatta a holmik selejtezését. Zdeněk még egyszer átkutatta a kert bokrait, Vendelín pedig újabb rakás agyonnyútt szőnyeget hajigált ki a házból. Vastag rétegben lepte be őket Dorottya potyadéka; az ilyesminek szeméttelre a helye.

Vendelín nem is sejtette, hogy egy hét sem telik bele, és az agyonnyútt szőnye-geket kihalásszák majd a rothadó hulladékhegyek alól, merthogy szemet vet rájuk a sasszemű Karolina Apolínová, a helyi Színházi Társulat elnöknője. Rendszeresen kijárt guberálni, hogy előkotort kincseivel dekorálja ki színelőadásain a Műkedvelő Teátrum színpadát. Karolina úgy érezte, megütötte a főnyereményt. Néhány hetes fáradságos, saját kezűleg elvégzett birkabogyó-hántás az ódon szöttestről, óvatos tisz-togatás babasamponnal, majd lassú szárítás kinn a szabadban, jó árnyékos helyen – és Karolina becses szőnyeggyűjtemény boldog birtokosának mondhatta magát.

– Biztos, hogy nincs itt – mondta Zdeněk Vendelínnek még jobban elkenődve, másodízben is eredménytelenül téve tűvé a kertet.

– Nem megmondtam? – szólt Vendelín. – Inkább segíts fölpakolni a szajrét a te-herautóra. Hadd emlékeztesselek, kis barátom: én fizettem neked, hogy megszabadíts attól a dögötől, de te semmit sem csináltál!

HETEDIK FEJEZET

Dorottya templomot, karámot és iskolát látogat

Ugyanennek a napnak késő délutánján, miközben a birka a templom hátsó ajtajához vezető lépcső alatt sziesztázott, Dorottya kapcsolatba lépett Vodička atyával is. A tisztelendő atya elidőzött kissé a lépcső tetején, hogy megcsodálja a zsendülő levél-

kéket egy pompás fiatal szilfán, melyet pár éve ő ültetett, hogy a templom déli oldalára is vetődjék némi árnyék.

Dorottya észrevette, hogy járkálnak fölötte. Fészkelődni kezdett szűk helyén, hogy kikeményedjen az üregből. Teljes erejét megfeszítve fölpuposította gyapjas hátát, és Vodička atyát meg a lépcsőfölgárót jó félméternyire a levegőbe emelte.

– Jézus, Mária, Szent József! – rikoltott Vodička atya, és bezuhant a lépcsők közé. Még ki bírta nyögni, hogy „Reng a föld!”, aztán eszméletét veszítve elvágódott. Éppen kezdett magához térni, és a fejét dörzsölgette, mikor Vendulka és Karel rátalált. – Éreztétek a rengést? Ugye éreztétek? Isten hangja szólalt meg!

– Valami azt súgja, hogy inkább Isten báránya – mondta Karel Vendulkának, félreismerhetetlen jelekből állapítva meg, hogy a birka nemrég a közelben járt. Segítettek Vodička atyának, hogy ráálljon rogyadozó lábaira. Végigpásztázták a környéket, hátha megpillantják Dorottyát. De a birkának se híre, se hamva.

– Kísérjetez haza, gyermekeim! Ez után a kavarodás után rám férne egy korty szíverősítő. Isten hangja volt csakugyan – mondta Vodička tisztelendő úr.

– Vodička atya, agyrázkódás után nem szabad szeszes italt inni – szólalt meg Vendulka. – Anyukám szerint...

– Derék asszony az édesanyád, kislányom, csak az a baj, hogy sose fogy ki a jó tanácsokból – méltatlankodott az atya.

A templom sarkánál befordultak. Vodička atya kissé imbolygott, Karel és Vendulka két oldalról támogatta. Lesunytt fejjel, újabb támadásra készen, az utat eltorlaszolva, hirtelen előttük termett Dorottya. – Szentséges Atyaúrsten! – kiáltotta Vodička atya. – Ez meg egy őstulok!

A birka megijedt a kenetes papi hangtól. Félreugrott, és egy terebélyes szederborkorban keresett menedéket. Mihelyt az atya megpillantotta, már nyoma is veszett.

– Ne higgye, tisztelendő atya, hogy őstulok volt – mondta Vendulka. – Az ütéstől, amit a fejére tetszett kapni, el tetszett kábulni, és most látomásai vannak.

– Szerintem is – helyeselt Karel. – Szerintem Vodička atya macskája volt az. A Vločka. Azt tetszett látni. A Vločka macskát – ismételte meg Karel roppant óvatosan.

– Egyelőre még meg tudom különböztetni a macskát az őstuloktól, fiacskám. Mondom, hogy őstulok volt! Még hogy elkábultam! Az egyetlen kábítószer, amire e szent pillanatban vágyom, a dolgozószobám íróasztalán áll egy palackban. Segítettek, hogy be tudjak menni, és ihassak belőle! – mondta Vodička atya.

Jó húsz percbe telt, mire Dorottyát ki bírták ráncigálni a szederborkorból. Esze ágában sem volt együttműködni gondozóival. Mihelyt Karel és Vendulka kibogozta a tüskéket Dorottya gyapjának valamelyik részéből, az állat nyomban újabb indákba gabalyodott. Végre sikerült kiszabadítaniuk.

– Ez így nem lesz jó – mondta az össze-vissza karmolt, több sebből vérző Vendulka meglehetősen elszontyolodva, miközben Dorottya nekilátott föllefetyelni Hrdličkáne legszebb levesestáljából egy jókora adag tejes kenyeret. – Legjobb lenne leadni a rendőrségen. Azt mondjuk, találtunk egy birkát, valaki elvesztette. Ez így nem mehet tovább.

– Rögton kinyírnák – mondta Karel. – Az itteni zsaruk rosszabbak, mint Vendelín, Pepík meg Zdeněk együttvéve.

– Ezt te nálam sokkal jobban tudhatod – mondta Vendulka. – Gőzöm sincs, mihez kezdjünk.

– Te aztán baromi könnyen föladed!

– Te beszélsz? – vágott vissza Vendulka. – Tegnap még hagyni akartad, hogy Zdeněk rátegye a mancsát.

– Eszembe jutott valami – mondta Karel. – Tudsz olyan helyet, ahol soha senki nem keresné Dorottyát?

– Az ágyad alatt – mondta Vendulka. – Gyerünk, próbáljuk ki.

Karel rá se hederített a megjegyzésre. – Hát a birkanyájban, nagy okos – jelentette ki.

– Birkanyájban?

– Birkanyájban hát.

– Csakugyan! – mondta Vendulka.

– Ismered azt a karámot az iskola mögött?

– Az öreg Jirásek földje. Még szép, hogy ismerem. Mit akarsz a karámmal?

– Tele van birkával – mondta Karel. – Az lesz a legjobb, ha elindulunk Dorottyával most rögtön, vagy inkább sötétedés előtt, de sokáig nem vacakolhatunk, mert anya tudni akarja, hol csavargok késő éjszakáig, és beeresztjük a birkák közé. Soha az életben nem találják meg.

– Hát nem is tudom... – Vendulka a fejét ingatta.

– Ez lesz a legjobb – mondta Karel. – Majd meglátod. Utána nem lesz más dolgunk, mint naponta egyszer vinni neki tejes kenyeret. Szerintem a káposztát egy darabig hanyagolhatjuk. Ha megnézed a cipőd talpát, láthatod, hogy Dorottya belei tökéletesen működnek.

– A francba! – mondta Vendulka a cipőjére pillantva. – Jaj, de büdös!

– Ugye? Oltári jól működnek – mondta Karel. – Dorottya szépen elvegyül a többi birka közé. Összehaverkodik velük, meg minden. Lehet, hogy egyszer csak elege lesz a tejes kenyérből, és rájön, hogy ő is birka.

Vendulkának egyre jobban tetszett az ötlet. – Lehet, hogy most az egyszer igazad van – mondta. – Talán meg is nyírják, azzal se nekünk kell bajlódni. – Képzetele egyre magasabbra szárnyalt. – Lehet, hogy társat is talál magának, és kisbárányai születnek.

– Arra nem is gondoltam – mondta Karel, és Dorottyára bámult.

– De ez nem valószínű – jegyezte meg Vendulka. Végignézett az állaton, és megvárta a fejét. – Nem egy birkaszépség.

– Húzzunk innen, mielőtt Vodička atya fölébred, és elküld minket a búsba!

Ezúttal könnyebben boldogultak Dorottya költöztetésével. Útközben semmi sem keltette föl az állat figyelmét. Csupán akkor éltek át néhány kellemetlen pillanatot, amikor Bohuš kis teherautóját vélték közeledni az esti szürkületben. – Biztosan a bir-

kát keresik – mondta Karel. – A nyakamat rá. – Közös erővel betuszkolták Dorottyát egy nyitott kapun, és eltakarták, ahogy tudták.

Nem sokkal azután, hogy az autó elrobogott – szerencsére nem Zdeněk meg Bohuš ült benne –, a mögöttük lévő házban kinyílt az ablak, és kiordított egy férfigang: – Hé, kölykök, tüntetitek el rögtön a nyüves kutyákat a kertemből! Mindent összerondítanak a nyüves dögei! Hát manapság már semmi sem szent?

Ez már azokból a keserves megpróbáltatásokból volt ízelítő, melyek Jirásek gazda birkáira vártak, amikor – hét-nyolc év után első ízben – Dorottya szembetalálta magát juhtestvéreivel. Karelnak és Vendulkának erről persze nem lehetett fogalma, mert mihelyt belökték Dorottyát Jirásek gazda karámjába, és gondosan beretesztették utána az ajtót, sürgősen elszelletek.

Dorottya határtalan érdeklődéssel fordult a többi birka felé. Átterelte őket a legelő egyik sarkából a másikba, mégpedig nem egyszer, hanem százszor. Szegények olyan zajosan tiltakoztak, hogy a szomszédságból ketten is rátelefonáltak Jirásek gazdára. Dorottya szerencséjére Jirásek gazda kint időzött a kaszálógépnél. Jirásekné sajnálkozva tudatta a telefonálókkal, hogy ő nem tehet semmit, majd az ura másnap utánanéz a dolognak.

Dorottya a nyáj kevésbé készséges tagjaival úgy bánt el, ahogy a megboldogult néni dédunokaöccsével, Smrčka Pepíkkal szokott. A csodálatos éjszaka legnagyobb részét azzal töltötte, hogy ismerkedett saját fajtájával. Másnap reggelre úgy átmosta az agyukat, hogy azt csinálhatott velük, amit csak akart. Addigra a többi birkának egyetlen vágya maradt csupán: elmenekülni ettől a ronda, erőszakos szörnyetegtől, amelyik szagra ugyan hozzájuk hasonlít, ám a viselkedése inkább a kutyaéra, vagy ami még rosszabb: az emberére emlékeztet. Kétségbeesetten iszkoltak kínzójuk elől. Találtak is a kerítésen egy keskeny nyílást. Nekiveselkedtek, és addig furakodtak, míg ki nem fértek rajta.

Kis híján sikerült meglógniuk Dorottya elől.

Pelinkáné az egész osztályt – három-négy tanuló kivételével, akik elbújtak a vécén – kivezényelte az iskolai tornapályára egy kis gyors, átmozgató testedzésre. Dorottya itt sem hagyott nyugtot Karelnak és Vendulkának. – Hé! Odanézzetek! – ordította valaki. – Jirásek bácsi birkái beszabadultak a pályára, és egy iszonyú nagy kos kergeti őket! A jó anyját! Nézd azt a bődületes birkát! Akkora, mint egy bivaly, vagy mint egy bernáthegyi!

– Nyomás, srácok! – ordította egy másik nebuló. – Tereljük vissza őket Jirásek bácsi legelőjére!

– Sehova se mentek! Megálljatok! – rendelkezett Pelinkáné, de elkésett, akárcsak ezzel: – Jöttök vissza rögtön! Egy-kettő! – Szemlátomást nem volt értelme tovább kiáltoznia, így hát a gyerekek után eredt ő is.

Ha ráhagyják Dorottyára, hogy kényére-kedvére terelgesse a nyáját, a dolog talán simán lebonyolódik. Úgy-ahogy. Mondjuk Dorottya tesz a nyájjal néhány kört az iskolai sportpálya körül. Szép nyugisan körbehajtja őket a városon, és csak ha nagyon muszáj, billenti fenéken a lemaradozókat, ha netán nógatásra szorulnak forgalmasabb

útszakaszokon. Az is lehet, bár kevésbé valószínű, hogy megelégteli az unalmas és ostoba népséget, és odébb áll friss és üde legelők felé. Mindez azonban már sohasem fog kiderülni. Pelinkáné osztályának váratlan megjelenése – a vécén bujkálók is szép csöndben előszívárogtak, hiszen bármilyen hajcihő százszor izgalmasabb, mint egy unalmas edzés a focipályán – hirtelen véget vetett Dorottya délelőtti nyugodt poroszkálásának.

A teljes gözzel robogó osztály látványa Jirásek gazda birkáinak szívét vad rémülettel, Dorottyaét viszont kirobbanó örömmel töltötte el. Nyolcéves juhok látása már nem mondható élesnek. Ahogy Dorottya előtt a Pepík-szerű lények valóságos hordája derengett föl, máris a birkamennyországban érezte magát.

– Vissza hozzám! Vissza! – Pelinkáné hangszálai kifogástalanul működtek. – Anežka Nováková! Azonnal idejössz, és elmégy szólni az igazgató úrnak!

Ügyet se vetettek rá. Meg se hallották.

Jirásek gazda huszonkilenc birkája közül tizenhét végül visszanyomakodott a karámba a kerítés résein át. Másik hat hasonló lyukakra lelt egy másik kerítésen, és a szomszédos legelőn, három hatalmas bika közt talált menedéket. Négy további juh megszabadult az alsó tagozatosok gyakorlókertjébe, és miszlikbe tiport egy ágyás nemrég kiültetett palántát, köztük egy igen ritka távol-keleti pipacsfélét is, Vodička atya ajándékát. Két birka soha többé nem került elő. A városban rémes mendemondák keringtek gyászos végükről.

Ezek voltak Dorottya életének legmagasztosabb pillanatai. Csatlakozott a rohanók egyik csapatához, amelyikről azt gyanította, hogy a rohanók másik csapatát üldözi. Fejének erélyes ökleléseivel számolta föl a másik csapatot.

– Gyerekek! Gyerekek! Gyerekek! – Pelinkáné kiváló tanerő volt, soha semmit nem adott föl. – Hagyjátok békén azt az állatot! Közveszélyes! Meg van vadulva! Kitért rajta a veszetzég!

Dorottya újabb csapat „Pepíkre” bukkant. Átsegítette őket a kerítés fölött a bikák karámjába. Azt se tudták, merre meneküljenek.

– Aki nem ért a szép szóból, tanítás után be lesz zárva! – fenyegetőzött Pelinkáné. Majd pedig, inkább csak magának, mint az osztálynak, hiszen amúgy sem figyelt rá senki, azt dünnyögte: – Miért is nem vállaltam el azt a pénztárosi állást a Megaszatócs Centerben? Ezt a diliházat!

– Nehogy elárulod! – mondta Vendulka Karelnak, ahogy közeledett a félidő.

– Végre kitombolhatta magát – mondta Karel.

– Még nem – mondta Vendulka. – Figyeld csak, hova megy, és tégy úgy, mintha nem ismernéd.

Ezzel azonban elkéstek. Dorottya gyorsan rájött, hogy két legjobb barátja is tagja a mókás csödületnek. Ő igazából csak annyit tett, hogy eltávolította a zavaró körülményeket az útból, Karel és Vendulka tehát újra mindenesztül az övé lehet. Hogy ez valóra válhasson, kezdenie kell valamit azzal a sipítózó, végtagjait lóbáló képződménnyel is, aki úgy viselkedik, mintha ő volna a legelő gazdája. Pelinkáné volt ez a sipítózó, végtagjait lóbáló képződmény...

A hajsza kimerítette a gyerekeket, alig kaptak már levegőt. A tanárnő tovább bírta szusszal. Pelinkáné, az Emil Zápotek Kocogó Kör erőssége, egy ízben maratoni futóversenyen is indult. A mezőny immár négy versenyzőre apadt: Vendulkára, Karelra, Pelinkánéra és Dorottyára. A többiek kidőltek a sorból, és aléltnan pihegtek a partvonal mentén. Lebilincselve bámulták a viadalt, melynél mozgalmasabbat aligha látott emberfia ezen a pályán.

– Sorakozó! Sorakozó! Sorakozó! – Pelinkáné kezdett berekedni.

– Szorítsd be a sarokba! – ordította Karel. – Gáncsold el! Gáncsold el!

– Nem gáncsolhatom el a tanárnőt! – üvöltött hátra Vendulka. – Mit szólna hozzá?

– Nem őt – ordított Karel –, hanem Dorottyát!

– Dorottyát? Ki az a Dorottyá? – harsogott Pelinkáné.

– Beeeeee! – bömbölte Dorottyá, és egyre közelebb nyomult a tanárnőhöz. Úgy körözött Pelinkáné körül, mint valami gyapjas keselyű.

– Hű, a teremtesít, az meg ott az én birkám! – üvöltötte Zdeněk, épp arra kerékpározza másfél kiló gondosan becsomagolt hússal, úton egy idős polgárhoz, akit levert lábáról az influenza. Letámasztotta a bringáját, és a húst is hátrahagyva átugrott a kerítésen. Észre sem vette azt a hatalmas bernáthegyit, amelyik éppen azon tanakodott, hogy beszálljon-e a pazar mókába, és csatlakozzon Pelinkánéhez, Karelhoz, Vendulkához meg Dorottyához. Végül inkább úgy döntött, hogy Zdeněk csomagját tünteti ki figyelmével.

Bármennyire sajnálta is, ezúttal Zdeněk kimaradt a játékból, pedig úgy ismerte a pályát, jó néhány focidiadalának színterét, mint a tenyerét. Neki már csak annyi jutott, hogy Pelinkánét és a mögötte kullogó osztályt visszakísérhette az iskolába – Vendulka és Karel kivételével. Őket akkor látták utoljára, mikor a fenyves felé hajtották a birkát.

Pelinkáné osztályában többen megesküdték, hogy Dorottyá legalább olyan magasra röpítette a tanárnőt, mint a futballkapu teteje, ha nem magasabbra. Az osztály egyetlen jó matekosa azt próbálta elmagyarázni, hogy a mozgásnyomaték és más fizikai törvények léptek működésbe, de senki sem figyelt rá. Jó páran állították, hogy tisztán hallották a reccsenést – a vadászpuska dörrenéséhez hasonlított –, amikor Pelinkáné bokája eltört, ahogy földet ért a pályán, ahonnét Dorottyá néhány másodperccel korábban a levegőbe röpítette.

(folytatjuk...)